

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Att konstruera en (ny?) norm

En analys av förarbetena till sexköpslagen

SQ1562, Vetenskapligt arbete i socialt arbete, 15 hp

Scientific Work in Social Work, 15 higher education credits

Kandidatnivå

VT 2014

Författare: Sabina Wahlbeck

Handledare: Annelie de Cabo y Moreda

Abstract

Lagen om förbud mot köp av sexuell tjänst (Brottsbalken 6 kap 11 §) infördes i Sverige 1999. När lagen utarbetades var den, internationellt sett, unik i sin utformning eftersom den utmäter straffansvar för den som köper en sexuell tjänst men inte för den som säljer den. Föreliggande undersökning ämnar söka svar på frågor kring hur den dominerande diskursen om sexhandel såg ut inför och i samband med att lagen kom till, hur den säljande och köpande parten i sexhandeln gestaltas i förarbetena och vilka värden som genom argumentationen för och emot en kriminalisering framhålls som skyddsvärda i förhållande till sexhandeln. Den tidigare forskningen som presenteras visar på i grova drag två motstående förhållningssätt till prostitution, som båda hävdar en feministisk utgångspunkt men som ur olika perspektiv fokuserar på kvinnans rättigheter. Den teoretiska och metodologiska utgångspunkten i min studie är diskursanalys. Undersökningen präglas av en socialkonstruktivistisk syn, med begrepp från kritisk diskursteori som ämnar belysa materialet och svara på frågor ur ett diskursivt perspektiv och ett genusperspektiv. Frågorna har besvarats i huvudsak med en kvalitativ metod, men med inslag av enstaka kvantitativa mätmetoder som komplement. Resultaten, som undersökningen har kommit fram till, visar att diskursen kring sexhandel i förarbetena till sexköpslagen, har genomgått en viss förändring. Den har från början främst handlat om den sexsäljande kvinnan, och fortfarande i hög grad tenderar att sätta den sexsäljande parten i fokus. Angående hur den köpande och säljande parten framställs, och vad det har haft för betydelse för lagens utformning, få sägas att den säljande parten i hög grad har associerats med kvinnor, och den köpande parten med män. Kvinnorna framställs som underordnade och passiva och männen som aktiva och handlingskraftiga. Detta får anses ha haft betydelse för lagens tillkomst och utformning, då diskussionen till stor del har handlat om att uppnå jämställdhet mellan könen och ur varierande perspektiv tillgodose kvinnors rättigheter. De värden man avser skydda genom lagstiftningen är individer, i första hand den prostituerade kvinnan, jämställdheten och samhället.

Nyckelord: sexhandel, sexköpslagen, diskursanalys, prostitution.

Innehåll

1	Inledning	7
1.1	Introduktion	7
1.2	Syfte	7
1.3	Frågeställningar	8
1.4	Avgränsningar	8
1.5	Begreppsdefinition.....	8
2	Bakgrund	9
2.1	Historiska skiftningar kring sexhandeln och den svenska lagstiftningen.....	9
2.2	Nutid	10
3	Tidigare forskning	11
3.1	Sexsäljares rätt till självbestämmande?	11
3.2	Sexsäljares rätt till skydd?	12
3.3	Den politiska bakgrunden i Sverige.....	13
4	Teoretiska utgångspunkter	14
4.1	Diskursteori	14
4.1.1	Kritisk diskursanalys.....	14
4.2	Genusteori.....	16
5	Metodologiska förhållningssätt	17
5.1	Analytiskt tillvägagångssätt.....	17
5.2	Validitet och reliabilitet	18
5.3	Urval och empiriska avgränsningar	18
5.4	Förförståelse	18
5.5	Etiska överväganden.....	19
6	Resultat och Analys.....	21
6.1	Problemets kärna	21
6.1.1	En fråga om utbud snarare än efterfrågan?	21
6.1.2	Ett försök till att rikta om strålkastaren?	23
6.1.3	En kriminell handling	24
6.2	Hur de olika parterna framställs	26
6.2.1	Män i allmänhet?.....	26
6.2.2	Männens motiv till att köpa sex	29

6.2.3 Den specifika kvinnan.....	31
6.2.4 Kvinnor som oförmögna att välja?.....	33
6.2.5 Konsekvenser av att delta i sexhandeln för kvinnor och män.....	34
6.3 Vilka värden argumenterar man för att skydda?.....	37
6.3.1 Ett socialt problem	37
6.3.2 En fråga om jämställdhet	38
6.3.3 Att skydda samhället.....	39
7 Sammanfattning och slutdiskussion	43
8 Referenslista	45

Prolog

Färden går snabbt och inbromsningarna vid rödljusen är hårda. Vid något tillfälle kör vi på cykelbanan, vid något tillfälle gör vi en omkörning förbi ett rödljus och svänger höger. Vi åker genom stan, förbi Järntorget, över Älvsborgsbron och vidare ner mot hamnområdet. Där någonstans skall bilen vara. Snabbt kör vi mellan de tomma byggnaderna i ett industriområde. Och så får vi syn på den mörka skåpbilens bakljus. Tre civila polisbilar är i området och alla åtta poliser är civilklädda. De hoppar ur bilarna och när vi närmar oss hukar sig poliserna, smyger snabbt fram, omringar bilen och som på ett givet kommando rycker någon upp dörren samtidigt som de andra tänder sina ficklampor och lyser in genom bilrutorna. "Det var polisen!" Allt går ganska snabbt men stämningen är relativt lugn. Kvinnan ombeds komma ur bilen och en av poliserna går iväg med henne direkt. De skall förhöras var och en för sig. Hon är i 50-årsåldern, ljus och ganska liten i kroppen. Tre poliser stannar med mannen som sitter kvar i skåpbilen. Han är en bra bit över 60, håret är vitt och han pratar med en gaggig farbrors röst. "Nej, vi har inte gjort något! Får man inte sitta i sin bil? Ingenting har hänt, vi skulle bara kramas" säger han. "Så sa du förra gången med" svarar polisen, med bestämd röst. "Du har plockat upp en för oss känd prostituerad kvinna i Rosenlundsområdet och sedan har ni tillsammans åk hit i bilen, parkerat och flyttat er till baksätet. Erkänner du att du har gett henne en summa pengar för att utföra en sexuell tjänst?" Mannen vill inte medge att det var det som hänt utan håller fast vid att de bara skulle kramas. Farbrorn verkar vilja förklara att han inte kan genomföra ett samlag och poliserna förklarar att andra typer av tjänster av sexuell karaktär, förutom samlag, också innefattas av förbudet att köpa sexuella tjänster. Mannen fortsätter att förneka sexköp och polisen förklarar att han har all rätt att göra det - men då skickas ärendet vidare till åklagare som får avgöra om det finns tillräckligt underlag för att väcka åtal. Poliserna konfererar med varandra och säger att "ja, vi skickar det vidare då". Den ena polisen vänder sig till mannen igen och säger att de kommer att lämna de uppgifter de har om att de känner till kvinnan sedan tidigare osv. Till slut vill mannen då ändå erkänna brottet med motiveringen "Ja, jag har väl inget val." En ny diskussion tar fart och polisen förklarar att han givetvis inte skall erkänna något han inte anser sig gjort sig skyldig till. Efter sammanlag ca 20 minuter har han ändå erkänt. Han har betalat 500 kr för en sexuell tjänst. Polisen lämnar honom med förmaningen "Kom nu inte hit igen" "Nä jag får väl köra andra vägar genom stan i fortsättningen" svarar han. Polisen suckar, "Du vet vad jag menar, plocka inte upp kvinnor i Rosenlund igen". Detta är tredje gången den här mannen blivit rapporterad enligt sexköpslagen.

Jag vänder mig till en av poliserna och frågar om kvinnan som pratar glatt med en annan polis i en bil en bit bort. "Hon verkar samarbetsvillig?" "Ja, det är hon. Ibland kan de bli lite sura, för att vi kommer innan de har hunnit få pengarna. Det kan kännas lite konstigt ibland. Att de bara får gå. Vi beslagtar ju inga pengar eller någonting. De har ju ofta fått pengarna redan men dem får de behålla. Det är annorlunda att jobba med detta jämfört med alla andra brott. I något annat fall hade de ju gjort sig skyldiga till anmodan till brott, eller varit offer eller någonting. Här är tjejerna bara vittnen. De bara vinkar till oss och säger att vi ses kanske senare..."

(Observation, november 2012)

Inför min uppsats, som behandlar argumenten för att kriminalisera sexköp i Sverige, sökte jag kunskap kring prostitution, sexköpare och myndigheternas arbete kring fenomenet på olika sätt. Bland annat gjorde jag en del intervjuer med poliser i Göteborg som arbetar mot sexköpare på gatan, en observation av den svenska polisens presentation av sexköpslagen för en grupp norska poliser, och den här observationsstudien tillsammans med citypolisen i deras arbete i Rosen-

lundsområdet i Göteborg. Exemplet ovan visar tydligt enligt vilken strategi polisen i första hand arbetar mot sexköp, man spanar på de kända prostituerade kvinnorna. Det är dem man känner till och vet något om, trots att de bara är ”vittnen”. Man uttrycker också en sorts besvikelse över att inte kunna komma åt dem. Trots att det är dem lagen ämnar skydda. Mannen i exemplet är pensionär och kvinnan är i övre medelåldern. Detta är ett av många möjliga scenarier men det gav mig en inblick i den vardag som sexköpare och sexsäljare lever, och polisen arbetar, i. Det tog mig lite närmre det ämne jag valt att fördjupa mig i, och gav mig något att fästa informationen jag sedan läste mig till vid.

1 Inledning

1.1 Introduktion

Sedan 1999 är det förbjudet att köpa sexuella tjänster i Sverige och vi var länge det enda land i världen med en sådan lagstiftning. Sedan 2009 är sexköp även kriminaliserat i Norge, och i Finland är det sedan 2006 straffbart att köpa sexuella tjänster i samband med människohandel och koppleri (Mattila:2008 s.151). Sexköpslagen återfinns sedan 2005 i brottsbalkens 6 kapitel, 11 § och 2011 höjdes det maximala straffvärdet från 6 månaders fängelse till fängelse i ett år. Lagen lyder numera:

Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, skaffar sig en tillfällig sexuell förbindelse mot ersättning, döms för *köp av sexuell tjänst* till böter eller fängelse i högst ett år. Vad som sägs i första stycket gäller även om ersättningen har utlovats eller getts av någon annan. *Lag (2011:517)*.

Sexköpslagens vara eller icke vara har sedan 1970-talet varit en omstridd fråga som debatterats flitigt. I Sverige har det skett stora förändringar i synen på, och arbetet kring, prostitution och debatten har fångat ett brett intresse. Ny teknik har de senaste åren skapat en ny arena för sexhandeln och nya generationer med nya perspektiv har gett sig in i debatten. Beskrivningar av prostitution som "världens äldsta yrke" som en del i debatten må hända vara ett påstående med tveksam grund, men sexhandel har funnits med som en del i samhället under lång tid. Beskrivningen att prostitution skulle vara "kvinnans äldsta yrke", tillsammans med det faktum att frågan har varit av högt intresse för kvinnokampen, belyser att det till allra största delen har varit en fråga kring kvinnorna/säljarna och att köparna länge har hamnat i skymundan, även om man redan på 70-talet föreslog att kriminalisera dem. Jämför man lagstiftning och den allmänna debatten i olika länder lägger man snabbt märke till att även om de grundläggande värderingarna, som tar sig utgångspunkt i kvinnors rätt, tycks vara desamma, kan slutsatserna och besluten skilja sig avsevärt. Argumenten för och emot lagstiftningen, respektive för och emot prostitution och sexköp i sig, har fångat mitt intresse sedan ett par år tillbaka och i den här uppsatsen redogör jag för hur argumentationen har sett ut i de statliga offentliga utredningarna som publicerats i Sverige sedan 1981.

1.2 Syfte

Syftet med min studie är att undersöka de förarbeten som ledde fram till kriminaliseringen av sexköp 1999, huvudsakligen med fokus på vilka diskurser som dominerade debatten. Jag kommer att göra en diskursanalys kring de resonemang, argument och diskussioner som ligger till grund för lagen som nu förbjuder köp av sexuella tjänster, för att på så sätt förstå dess innebörd. För att få ett tidsperspektiv som sträcker sig in i samtiden, kommer jag också att analysera utvärderingen av sexköpslagen som genomfördes i form av en Statlig Offentlig Utredning och gavs ut år 2010. Den allmänna debatten kring sexhandel har under de senaste åren varit vid, och sträckt sig från att handla om rätten att ingå avtal kring den egna kroppen till internationell människohandel för sexuella ändamål, där de utsatta personerna far oerhört illa. Socialt arbetet är ett brett fält där socialarbetare kommer i kontakt med människor i olika situationer och faser i livet. Sannolikheten att någon gång komma i kontakt med personer, som på ett eller annat sätt har erfarenhet av sexhandel, bedömer jag som relativt stor, oavsett inom vilket specifikt område man arbetar. För att, utifrån rådande lagstiftning, kunna möta dessa personer på ett professionellt och lämpligt sätt, ser jag det som ett viktigt område att undersöka och reflektera över.

1.3 Frågeställningar

Utifrån syftet med min undersökning har jag valt följande frågeställningar:

- Vad kännetecknar den dominerande diskursen kring sexhandel i förarbetena till kriminaliseringen av sexköp?
- Hur framställer man den köpande och säljande parten i diskussionen om sexhandel?
- Hur argumenterar man för och emot kriminalisering av sexhandel, och vilka värden kan man av den argumentationen utläsa att man ämnar skydda?

1.4 Avgränsningar

För att få ett visst djup i min undersökning och på ett så relevant sätt som möjligt kunna presentera svar på de forskningsfrågor jag har ställt upp har jag gjort vissa avgränsningar i min studie. De frågor jag har ställt är begränsade till diskursen kring den heterosexuella sexhandeln i Sverige, med kvinnor som säljare och män som köpare. Denna del är den som tveklöst har fått mest utrymme, både i den allmänna debatten och i de förarbeten som jag har undersökt. Då detta alltså verkar utgöra en klar majoritet av problemets omfång ser jag, med utgångspunkt i syftet med min studie, som ett relevant sätt att avgränsa mig. De delar som rör homosexuell sexhandel, internationella jämförelser, koppleri, pornografi och pornografiska föreställningar, människohandel och underåriga i sexhandeln har jag lämnat utanför min undersökning.

1.5 Begreppsdefinition

Den sexsäljande kvinnan har haft många benämningar genom historien och fortfarande än idag. Det finns många olika åsikter om sexhandelns vara eller icke vara och även sexhandeln som verksamhet har gått under många namn. Den sexköpande mannen har länge tyckts osynlig i debatten, och även om mer uppmärksamhet med tiden har riktats mot honom är orden som benämner honom relativt få. Eftersom min analys rör bl.a. användandet av dessa ord har jag blivit tvungen att fundera över vilka ord jag själv väljer att använda mig av. Ur ett diskursteoretiskt perspektiv kan språket inte förhålla sig objektivt, men för att välja något och för att försöka hålla mig så neutral som möjligt har jag valt att använda orden *sexsäljare*, *sexköpare* och *sexhandel*, då dessa ord förhåller sig likvärdiga i förhållande till varandra. Delorden *-säljare*, *-köpare* och *-handel* talar om att det rör sig om en utväxling av en tjänst eller vara mot en ersättning, och delordet *sex-* talar om att den aktuella tjänsten har en, i samhällets ögon, sexuell karaktär. Vilken typ av handlingar som har en sexuell karaktär, och för vem det har det, går givetvis att problematisera ytterligare men jag väljer att inte fördjupa mig i det här. Det tåls dock att understrykas att de begrepp jag har valt inte på något sätt är neutrala, då upplevelsen av *sex*, i den här frågan, inte torde vara likadan för köparen respektive säljaren. I den mån jag skriver om en specifik text, återger jag det ord respektive författare använder sig av.

2 Bakgrund

2.1 Historiska skiftningar kring sexhandeln och den svenska lagstiftningen

I detta avsnitt redogör jag i grova drag för hur lagstiftningen kring prostitution har förändrats sedan 1700-talet fram till vår egen samtid.

Sexuella handlingar har alltid varit hårt reglerade i lagstiftningen och fram till slutet av 1700-talet var i princip allt utomäktenskapligt könsumgänge straffbart i Sverige (Borg et al, 1981). Prostitutionen utgjorde naturligtvis inget undantag. Under 1800-talets mitt ledde industrialiseringen och urbaniseringen till att prostitution växte i storstäderna och uppfattades av politiker och beslutsfattare som en del av den sociala frågan som behövde adresseras. En ökad spridning av sexuellt överförbara sjukdomar utgjorde ett orosmoment. Detta ledde till att man vidtog åtgärder i form av ett särskilt prostitutionsreglemente, där de prostituerade kvinnorna ålades att följa regler kring sitt uppförande, levnadssätt, boendesituation och att låta sig besiktigas av läkare en gång i veckan. Det var alltså de prostituerade kvinnorna som lagstiftningen fokuserade på (Borg et al, 1981).

Vid sekelskiftet engagerade den så kallade första vågens feminister sig politiskt kring bland annat lagstiftning mot mäns våld mot kvinnor (Lövkrona 2001 s.19). Efter protester från denna tidiga kvinnorörelse, som menade att de prostituerade kvinnorna diskriminerades från statens sida, och då man såg att det ändå inte hindrade de sexuellt överförbara sjukdomarna att spridas, då männen inte kontrollerades, upphörde reglementeringssystemet 1919. Genom att ta sin hand ifrån sexhandeln och inte längre gå in och reglera formerna för den, ville man från statens sida markera att man inte accepterade sexhandel. Man skärpte också synen på koppleri. De prostituerade kvinnorna var dock fortfarande föremål för polisens arbete genom lösdriverilagen, som innebar att man kunde bli omhändertagen om man inte hade ett ”ärligt” arbete för sin försörjning. 1964 ersattes den lagen av Lagen om samhällsfarlig asocialitet (Borg et al 1981 s.88), under vilken det hände att man lagförde personer som inte ansågs följa samhällets normer. 1982 kom istället Socialtjänstlagen, så småningom med tillhörande tvångslagstiftning, enligt vilken prostitution i flera avseenden ses som en oroväckande omständighet och anledning till omhändertagande i vissa fall (SOU 1995:15).

Under 1900-talet blev samhällets syn på sexualiteten mer tolerant, bl.a. genom RFSU (Riksförbundet för Sexuell Upplysning) som startade 1933. Förbundet ställde till exempel krav sexualundervisning i skolan och att preventivmedel skulle bli både tillåtet och kostnadsfritt. Många av de förändringar som skedde, gällde i första hand den manliga sexualiteten, och kvinnan hade fortfarande en passiv roll i samlivet. Koppleri såg man däremot allt allvarigare på, och den organiserade prostitutionen med inblandning av tredje man, som genom ”andras sedeslöshet söker en förvärvskälla” ansågs gränslöst upprörande och som ett hot mot samhällets moral, varigenom allt för många personer riskerade att ledas in på fel väg (Borg et al 1981 s.104).

Mot slutet av 1950-talet började man tala om det faktum att även köparna av sexuella tjänster var en del av det växande sociala problem som sexhandeln utgjorde och en diskussion om att kriminalisera både köpare och säljare av sexuella tjänster fördes (Ibid). Förslaget genomfördes dock aldrig (Borg et al 1981 s. 111).

Under 1960-talet genomsyrades den allmänna debatten av tankar om den fria sexualiteten, och 1971 ändrade man lagstiftningen kring det som kallades ”sedlighetssårande framställningar”. I

och med detta kom sexklubbarna att öka i både antal och omfattning och i den prostitutionsutredning som tillsattes 1977 skrevs det att sexklubbsverksamheterna i praktiken innebar att bordellerna i förtäckt form återinfördes i Sverige (Borg et al 1981). Men det var inte bara inne på klubbarna utan även på gatorna som könshandeln eskalerade. Både utbudet och efterfrågan ökade och från myndigheternas håll var man inte beredd på denna snabba utveckling (Borg et al 1981 s.514). Enligt Persson (1981) ökade prostitutionen i storstäderna under åren mot andra hälften av 1970 och andelen kvinnor som var så att säga ”tillfällesprostituerade” var tre gånger så stor som gruppen yrkesprostituerade (Persson 1981 s.154).

Samtidigt rullade ”andra vågens feminism” över landet och mäns våld mot kvinnor i olika former lyftes fram i den offentliga debatten. Radikalfeminismen tittade på kvinnors egna berättelser och kvinnoforskningen vidgade våldsbegreppet, bland annat genom att innefatta prostitution och psykisk och emotionell misshandel (Lövkrona 2001 s.19).

1975 slog polisen till mot flera sexklubbar i Malmö och fick flera klubbägare dömda för koppleri. Polisen fortsatte därefter att störa könshandeln även på gatunivå, vilket ledde till att intresset minskade något, framförallt från köparnas sida (Dodillet, 2009). 1977 tillsattes en utredning av prostitutionen i Sverige och 1982 kom en proposition där man diskuterade prostitutionen som samhällsfenomen och dess relation till det arbete mot jämställdhet som man bedrev i resten av samhället (prop. 1981/82:187). Persson (1981) menar att man mot slutet av 1970-talet kunde se att gatuprostitutionens omfattning åter var på samma nivåer som i början av samma årtionde (Persson 1981 s.158). Persson (Ibid) menar att det framförallt var de tillfällesprostituerade kvinnorna som minskade i antal, men även de yrkesprostituerade, och att det sannolikt berodde på åtgärder som sattes in från samhällets sida (Persson 1981 s.153).

På 1980- och 1990-talet kom sexhandeln att bli en allt mer aktuell fråga i politiken och 1999 införde Sverige en lag som förbjöd köp av sexuella tjänster. Lagen finns sedan 2004 i Brottsbalken kapitel 6, sexualbrott (Prop. 2004/05:45 s.13). Propositionen som föregick sexköpslagen (proposition 1997/98:55) handlade om hur man skulle utveckla arbetet mot brott mot kvinnofrid, sexualbrott, könsstympning, prostitution och sexuella trakasserier i arbetslivet.

2.2 Nutid

Brottsförebyggande rådet (BRÅ) uppger att det år 2013 anmäldes 530 brott mot sexköpslagen¹ i hela landet. Antalet anmälda brott per år har varierat från ca 100 stycken när lagen kom, till 1277 stycken år 2010 när anmälningarna kulminerade. Den stora variationen kan till stor del sägas bero på i vilken omfattning polisen har haft möjligheter att lägga resurser på brottet (SOU 2010:49).

¹ Preliminära siffror 2014-02-03

3 Tidigare forskning

I detta kapitel går jag igenom olika förhållningssätt till sexhandel och som på olika vis haft inflytande på den svenska prostitutionsdebatten. Forskningslitteraturen kring prostitutionsdebatten är omfattande och jag har valt att presentera tre olika typer av argumentation kring prostitutionsfrågan, som belyser hur frågan har förstått ur olika perspektiv. För att hitta relevant tidigare forskning och litteratur har jag gjort en litteratursökning via Göteborgs universitetsbiblioteks litteraturkatalog – GUNDA, och den för de svenska universiteten och högskolorna gemensamma bibliotekskatalog - LIBRIS. De sökord jag har använt för att sortera bland den omfattande forskningen är ”Prostitution”, ”Debatt” ”Lagar” ”Feminism” och ”Historia”. Gemensamt för den forskningen som jag har valt att lyfta fram är att den belyser frågan ur ett jämställdhetsperspektiv, men vad det betyder skiljer sig åt mellan de olika förhållningssätten. Då mitt syfte med undersökningen är att ta reda på utifrån vilken diskurs det svenska samhället har fått den lagstiftning som kriminaliserar köp av sexuella tjänster har jag valt att presentera forskning som på olika sätt berör synen på de som utgör den säljande parten. Eftersom jag ämnar undersöka den svenska sexköpslagstiftningens bakgrund har jag valt att presentera svensk forskning.

3.1 Sexsäljares rätt till självbestämmande?

Juristen och forskaren Jenny Westerstrand (2012) delar upp debatten i två huvudläger, som hon menar strider kring hur prostitutionen skall förstås; den abolitionistiska sidan och den normaliseringsförespråkande sidan. De som förespråkar en normaliserande syn på prostitution menar att man bör fokusera på de prostituerades rättigheter i samhället och att genom exempelvis lagstiftning ändra synen på prostitution. På så sätt vill man minska stigmatiseringen av sexsäljare, vilket man anser vara roten till det lidande prostituerade kvinnor kan uppleva. Westerstrand (2012) delar upp det normaliseringsförespråkande fältet i tre riktningar. Den liberalfeministiska synen fokuserar på kvinnans rätt att själv välja vad hon vill göra med sin kropp och att ingå avtal. Man sätter förtroende till kvinnan som förmögen att själv ta det beslutet, och gör inget anspråk på att uttala sig om huruvida prostitution i sig är positivt eller negativt. På andra änden av den normaliseringsförespråkande kategorin beskriver Westerstrand (2012) den ”sexradikala” positionen som ser sex som ett oproblemiskt, men förtryckt, existerande behov, där de prostituerade utgör en grupp ”välgörare” för samhället. Emellan dessa två riktningar finns ”sexarbetarpositionen”, som Westerstrand beskriver som en eklektisk position mellan de andra två, med blandade argument för att få samhället att acceptera prostitution. Man vill tala för de sexsäljande kvinnorna och argumenterar både ur ett liberalfeministiskt och sexradikalt perspektiv. Westerstrand menar att denna eklektiska position även diskuterar och ifrågasätter existensen av det fria valet genom att jämföra prostitution med annat arbete och frågar sig om någon alls egentligen är fri att välja. Det är stigma, förakt och fördomar från resten av samhället som skapar en negativ upplevelse hos de prostituerade kvinnorna, och det är det man vill råda bot på. Men inte heller här vill man egentligen positionera sig som förespråkare för prostitution. Man vill ”uppvärdera” horan, och ge plats åt fler olika typer av sexualiteter inom ramen för kvinnligheten (Ibid).

De olika synsätten som finns i prostitutionsdebatten diskuteras även av idéhistoriken Susanne Dodillet. Hon har jämfört svensk och tyskt prostitutionsdebatt och prostitutionslagstiftning sedan 1970-talet och fram till att Sverige fick en sexköpslag 1999 (Dodillet, 2008). Hennes forskning visar tydligast att de svenska respektive de tyska förhållandena har lett fram till att respektive lands sätt att hantera prostitutionen skiljer sig avsevärt åt (Ibid). Hon har undersökt statliga utredningar och en mängd andra texter som visar på hur det politiska klimatet förändrats och legat till grund för den syn på prostitutionen som resulterat i att man i Sverige förbjöd köp av sexuella tjänster medan man i Tyskland istället arbetar för att stärka de prostituerades

ställning i samhället. Hon visar också på att det i Sverige finns en lång tradition av könsmaktsperspektiv i svensk jämställdhetspolitik och man har sett på sexhandeln som föranledd av ekonomiskt beroende och ojämna maktförhållanden. Den svenska lagstiftningen, menar hon, har en ambition att vara normerande, och fungera som en kanal för att förmedla vilka värderingar som skall råda i samhället. Kriminaliseringen av sexköp möjliggjordes i Sverige, enligt Dodillet, genom den moraliska uppslutningen kring folkhemstanken. Exempelvis tar Dodillet upp det inflytande som makarna Myrdal har haft över samhällets utveckling, och hur sexualliberalismen under 1960-talet kan ses som relativt mild. Myrdals ansåg att ett gott och modernt samhälle förutsatte jämlikhet, rättvisa och välfärd för alla och Dodillet menar att detta synsätt även färgat synen på sexualitet genom att inte lämna rum för avvikande sexuellt beteende. På grund av politiska omständigheter i Tyskland under 1930- och 1940-talet halkade kvinnorörelsens utveckling efter där i jämförelse med Sverige. Under 1970-talet, när en feministisk sexualpolitik med ett tydligt könsmaktsperspektiv hade vuxit fram i Sverige, var kvinnorörelsen i Tyskland svag och mötte ett helt annat motstånd i den tyska politiken. Den starka förankring av synen på politik som något som tillhörde männen gjorde att feminismen i Tyskland kom att positionera sig som oberoende och autonom, för att sedan organiserade sig som en motpol till de konservativa kristdemokraterna. Detta hade konsekvenser för synen på prostitution. När man i Sverige såg på prostitutionen genom ett könsmaktsperspektiv, betraktades sexhandeln i Tyskland i kontrast till de konservativas moralperspektiv, som menade att det var en fråga om sedlighet. Den tyska kvinnokampen kom att handla om den prostituerade kvinnans rätt till lika rättigheter och tillgång till välfärden som andra. Striden stod mellan de konservativa kristna, som ansåg att prostitution var omoraliskt och kränkte det av Gud givna människovärdet, och vänsterpartiernas feministiska delar av politiken. Dessa pläderade för att de prostituerade skulle ha samma rättigheter som andra då de dessutom redan krävdes på skatt för sina inkomster, utan att få ta del av välfärden på samma villkor som andra (Ibid).

3.2 Sexsäljares rätt till skydd?

Det abolitionistiska synsättet, menar Westerstrand (2012), innebär att man ser på prostitution som något som bör bekämpas och därmed fås att upphöra. Inom detta perspektiv skiljer Westerstrand på ”radikalfeminister” och ”den kontextualiserande approachen”. Den radikalfeministiska hållningen beskriver hon, bland annat, som ett sätt att se sexköpet på ett individuellt plan som en, i sig, form av (betalt) våld mot den sexsäljande kvinnan, som man anser innebär allvarlig skada för den sexsäljande parten. På ett strukturellt plan ser man prostitutionen som ett uttryck för det patriarkala samhällssystemet, där kvinnors sexuella tillgänglighet bygger på kvinnors underordning och mäns överordning. Det kontextualiserande perspektivet inom det abolitionistiska fältet lyfter å andra sidan fram prostitutionen som institution och dess relation till samhället. Man ifrågasätter om det finns något fritt val att sälja sex och tittar istället på skapandet av kön och kvinnligheten som en av samhället splittrad identitet (i hora/madonna), medans maskuliniteten ses som sammanhållen och stark. Liksom radikalfeministerna menar man att prostitutionen är ett ”utflöde av och återskapare av en ojämlik maktrelation mellan könen” (Ibid s. 107) som måste ses ur ett strukturellt perspektiv.

Westerstrand menar vidare att det finns ett antal nyckelfrågor som man bör fundera över för att kunna positionera sig och diskutera prostitution. Ser man prostitutionen som en enskild ”akt” mellan två aktörer eller som en samhällelig och kulturell institution som påverkar och påverkas av samhällets maktstrukturer? Är prostitution en fråga som rör en aktör – kvinnan, eller både kvinnan och mannen, säljaren och köparen? Är den sexsäljande kvinnan en del av en kultur eller står hon utanför som en normbrytare? Ser man på prostitutionen som en företeelse ”i sig” eller väger man in omkringliggande omständigheter som en förutsättning? Vad är det som säljs

i prostitutionen; bara sex eller en vidare upplevelse av sitt (sociala) kön? Är prostitutionen ofrånkomlig eller kan, och bör, den bekämpas?

3.3 Den politiska bakgrunden i Sverige

1975 inleddes ett samarbete mellan bland annat polis och socialförvaltning i Malmö i syfte att komma åt prostitutionen, som man uppfattade fanns bland andra illegala företeelser. I och med detta växte ny kunskap om de prostituerade fram. Detta, tillsammans med ett samhällskritiskt tv-program där man lyfte fram en mörk bild av de prostituerades vardag, bidrog till att debatten växte och den statliga prostitutionsutredningen tillsattes år 1977 (Olsson, 2006). Då utgick man från prostitutionen som ett socialt problem kring de unga kvinnorna, men då de köpande männen inte på allvar hade börjat diskuteras som en del av problemet, var det ännu inte en kontroversiell fråga. Hanna Olsson, (2006 s.58) forskare och vid denna tid, huvudsekreterare i prostitutionsutredningen, beskriver prostitutionsfrågan som en "odetonerad bomb" (ibid s.58), när prostitutionsutredningen tillsattes 1977. En av de män som senare visade sig vara sexkund var den dåvarande justitieministern, som 1971 tillsatte sexualbrottsutredningen, som presenterade sitt betänkande "Sexuella övergrepp" 1976. Den innehöll bland annat förslag om lindring av vissa straff för sexualbrott och en viss liberalisering kring prostitutionsfrågan. Utredningen fick stark kritik från flera håll. Olsson skrev, i egenskap av huvudsekreterare, tillsammans med andra sakkunniga, om de patriarkala samhällsstrukturer som man såg som prostitutionens förutsättning och de lät kvinnors röster bli hörda i utredningen. Det innebar motsättningar inom utredningen. Man skrev om hur det psykiska och fysiska våldet är en del av prostitutionsmiljön och hur undertryckandet av känslor, kvinnans "garanterade" underordning och samhällets särskiljande av kvinnans roller som å ena sidan "madonnan"/hustrun och å andra sidan "horan" var en förutsättning för prostitutionens existens. Inger Lindquist som var tillsatt som ensam utredare var inte nöjd med resultatet och ville inte att analysen som byggde på kvinnornas berättelser skulle publiceras. Man gick skilda vägar, och det mesta av materialet blev liggande utan att publiceras. Men så småningom ledde kvinnorörelsens engagemang i frågan till att materialet offentliggjordes och frågan kring våld mot kvinnor och prostitution hölls vid liv. Frågan kring prostitution har i Sverige sedan 70-talet varit starkt sammanknuten med frågor kring föreställningar av kön och sexualitet. Synen på prostitution som ett uttryck för underordnandet av kvinnor i form av en splittring av kvinnligheten mellan den värdiga och den ovärdiga kvinnan har varit starkt (Olsson, 2006). Detta var bakgrunden till, och omständigheterna kring, den svenska politiska debatt som så småningom kom att utmyнна i lagstiftningen mot köp av sexuella tjänster.

Under 1990-talet blev det feministiska perspektivet en allt starkare röst i politiken. Olsson menar dock (2006 s.66) att man i den prostitutionsutredning som presenterade sitt betänkande 1995 (SOU 1995:15) trots detta saknade mycket av de allt mer feministiska definitioner som man kunde se exempel på i den parallellt utförda kvinnofridsutredningen. Vidare menar Olsson (2006 s.66) att prostitutionen i utredningen analyserades med ett bristande kön- och maktperspektiv och att det var det som möjliggjorde föreslaget att kriminalisera både säljare och köpare. Detta mötte dock motstånd, men inte från alla i politiken. Ett hårt arbete från det socialdemokratiska kvinnoförbundets sida följde och man fick till slut med sig regeringen på att endast kriminalisera köpet av sexuella tjänster. Det dröjde dock till 1998 innan kriminaliseringen av den köpande parten gick igenom i riksdagen.

4 Teoretiska utgångspunkter

I den här delen redogör jag för de teoretiska ramar jag har haft som utgångspunkt i min undersökning. Jag använder mig av diskursanalys både som teori och metod, så dessa avsnitt flyter delvis ihop. I detta kapitel ämnar jag, i första hand, redovisa de teoretiska ramar och begrepp som har fungerat som de perspektiv ur vilka jag har tolkat empirin. I kapitlet ”Metodologiska förhållningssätt” beskriver jag hur diskursanalysen har fungerat som metod.

4.1 Diskursteori

Diskurs är ett begrepp som syftar till att beskriva det sätt man genom olika framställningar återger, och samtidigt skapar, verkligheten på ett bestämt sätt. Genom att selektivt skildra verkligheten i t.ex. text, genom att lägga tyngdpunkter och fokus på bestämda sätt, konstruerar man en sanning samtidigt som man återger den (Börjesson 2003 s.19). Olika typer av texter är alla var sina delar av sin samtida verklighet, och genom att analysera de rådande diskurserna i dem kan man på så sätt säga något om det språkligt avklädda budskapet (Börjesson 2003 s.16). Diskursen är den kommunikationsordning som bestämmer gränserna för vad som accepteras som ”sant” och ”riktigt”. Diskursteori och diskursanalys grundar sig alltså i ett socialkonstruktivistiskt synsätt. Språket är utgångspunkten för hur vi skapar både verkligheten och vår förståelse av den, och olika sociala konstruktioner kan existera parallellt i ett samhälle (Larsson et al, 2005 s.315). Detta kan beskrivas som olika ”kulturer”. Genom att analysera diskurserna som fått råda i förarbetena till sexköpslagen, och jämföra dem med de olika förhållningssätten i den tidigare forskningen, kan jag presentera en tolkning av vilken verklighet och ”kultur” som ligger till grund för sexköpslagen.

Med en socialkonstruktivistisk utgångspunkt har jag valt att analysera argumentationen i de statliga utredningarna med hjälp av begrepp från diskursteorin. När man talar om diskurs och analyserar en text med hjälp av en sådan teori menar man att språket och användandet av det är ett icke-neutralt instrument som hjälper till att forma verkligheten snarare än att bara beskriva den (Bergström & Boréus 2010 s.305).

Enligt ett diskursteoretiskt perspektiv kan innehållet i det undersökta materialet, här i form av lagförarbetena, ses som en kommunikation till läsaren och samhället, med ett syfte att forma en gemensam förståelse av världen. I det här fallet kring sexhandel som fenomen, och samla samhället kring en gemensam norm (Howarth, 2007). Ur diskursteori använder jag mig av begreppen *nodalpunkt* och *ekvivalenskedja*. Nodalpunkt är det nyckelbegrepp, utan egentlig självklar och entydig betydelse, som diskursen upprättas kring. Ekvivalenskedja är de ord och begrepp som cirkulerar kring nodalpunkten för att fylla den med innehåll (Winther Jørgensen & Phillips, 2000).

4.1.1 Kritisk diskursanalys

Enligt Faircloughs kritiska diskursanalys har användandet av språket ideologiska effekter då det bidrar till att skapa och återskapa maktrelationer mellan olika grupper. Den kritiska diskursanalysen syftar till att försöka lyfta fram dessa maktrelationer och den kritiska inställning till det undersökta materialet är viktig att poängtera då det omöjliggör ett objektiva förhållningssätt (Winther Jørgensen & Phillips, 2000). Ur denna diskursteoretiska gren använder jag mig av ett par olika begrepp för att analysera empirin.

Element är de ord som i den aktuella diskursen får sin stadga. Alla ord vi använder är laddade med värden, och ett elements betydelse kan vara mer eller mindre omstritt och beroende på kontexten det befinner sig i (Börjesson & Boréus, 2010).

Transitivitet använder jag för att kunna utröna författarens/lagstiftarens perspektiv i förhållande till ämnet när jag analyserar citaten. Det innebär att man sorterar ut, och beskriver, innehållet i citaten efter tre olika grundstenar. Det första gäller vilka *deltagare* som berörs. Deltagare är de personer eller objekt som t.ex. gör eller upplever något i en mening eller ett stycke. De delas in i agenter och mottagare/objekt. Agenter är de deltagare som handlar, mottagare är de mänskliga deltagare som påverkas och objekt är icke-mänskliga deltagare som påverkas av processer. Det andra är de *processer* som beskrivs. Det är de ord som beskriver *handlingar* eller *händelser*. Handlingar är sådant som utförs avsiktligt av någon, och händelser är en sådan förändring som framställs som oavsiktlig. Till sist urskiljs *omständigheter* som nämns i texten, som tid och plats, vilket jag dock inte kommer att gå in närmare på (Bergström & Boréus, 2000 s. 229).

Transformation är ett begrepp som innebär att man kan ändra meningars uppbyggnad och sätta bort element i skeendet. Det innebär att man på olika sätt omformulerar texten genom att flytta fokus mellan deltagarna, samtidigt som man behåller innehållet, t.ex. genom att ändra predikatet från aktiv till passiv form och på så sätt kunna utelämna det handlande subjektet i meningen. Genom att leta efter mönster i dessa transformationer kan man hitta olika diskurser som styr vilket budskap som formas mellan raderna, trots att det konkreta innehållet är detsamma (Bergström & Boréus, 2010 s. 284).

Syntaxanalys innebär att man tittar på den meningsuppbyggnaden i texten och hur språket exempelvis är uppbyggt grammatiskt (Börjesson & Boréus, 2000 s. 180). Jag kommer att analysera vilken betydelse det har för budskapet i empirin hur man har, och inte har, komponerat meningar genom att t.ex. ändra och möblera om satsdelarna i meningar. En vanlig mening består alltid av 1) ett predikat, som är det ord som talar om vad som händer och 2) ett subjekt, som talar om vem eller vad som utför det som händer (Ljung & Ohlander, 1988). Andra satsdelar kan sedan läggas till som förklarar vem eller vad som påverkas av predikatet, och ytterligare delar som lämnar mer information. Man kan alltså se en hierarkisk ordning av de olika satsdelarnas relevans för meningen. Det flytande användandet av språket, både vardagligt och formellt, har emellertid inte alltid en sådan grundläggande karaktär.

Nominalisering är en sorts transformation som jag har tittat efter. Det innebär att man har ersatt de verb och/eller adjektiv, som berättar vad som händer, med ett substantiv. Händelsen/handlingen kan då istället utgöras av mer neutrala ord som *är* eller *befinner sig*, och deltagare kan plockas ur den processen som beskrivs. På så sätt utpekas inget ansvar och budskapet förefaller mer neutralt för läsaren. ”Hon befinner sig i prostitution” är en mening där man gjort en nominalisering av ”hon säljer sex”. Enligt den kritiska diskursanalysen kan man säga att detta är ett sätt att förtingliga handlingen och ta bort aktörerna, och därmed även ansvaret, i processen. Trots att läsaren mycket väl vet vad ordet betyder och att det krävs både en säljare och en köpare som utför medvetna handlingar för att prostitution ska kunna förekomma, krävs ett medvetet tankearbete för att reda ut sammanhanget. När man genomgående använder detta sätt att uttrycka sig kan man tänka sig att det får en ideologisk effekt, och att läsaren distanseras från den verkliga innebörden (Bergström & Boréus 2010 s.284).

Modalitet är ett begrepp som syftar till att belysa med vilken styrka och säkerhet någonting uttrycks i texten. Om något t.ex. skrivs i presens, som att det *är* si eller så, uttrycker det hög modalitet. Hög modalitet ökar chanserna att läsaren tolkar budskapet som en *sanning*. Låg modalitet kan kännetecknas av att man t.ex. skriver att det *kan* vara si eller så, eller med tillägg av

ord som exempelvis *kanske* eller *troligtvis*. På så sätt kan man säga att man garderar sig för att ha fel i sitt påstående och detta får också en diskursiv effekt med lägre trovärdighet (Winther Jørgensen & Phillips, 2000).

4.2 Genusteori

Med utgångspunkt från socialkonstruktivistiska teoribildningar där teorierna gör anspråk på att tolka beteenden, uttrycksätt och handlingar är det också relevant att säga något om genusteoretiskt perspektiv (Nordenstam, 2003 s. 13). Allt eftersom analysprocessen har framflutit har jag uttolkat allt tydligare skillnader i beskrivningen av kvinnor och män i empirin, och således har behovet uppstått av att kortfattat presentera genusteori. Genus, som kan tolkas som det innehåll vi fyller det biologiska könet med, skapas genom de diskurser som tillskriver individer olika egenskaper, och då diskurserna är i konstant förändring omförhandlas eller reproduceras egenskaperna. Maktförhållandenas utveckling och förändring beror på vilka föreställningar som reproduceras i störst utsträckning och måste ses som något som individer gemensamt genererar genom att anpassa sig efter, och bidra till, förväntningar diskurser ger uttryck för. Genus är, ur detta perspektiv, föränderliga tolkningar av kön (Lenz Taguchi, 2006).

Johansson och Kousmannen (2003) skriver om hur sexualiteten, enligt Foucault, inte är att se som en för människan konstitutiv drift, utan att den påverkas av den kulturella omgivningen och de krafter som gör anspråk på att forma den. Sexualiteten blir en träffpunkt där maktrelationer stöts emot varandra, och i detta avseende blir det oundvikligt att överväga konstruktionen av genus i de undersökta texterna. I flera århundraden har kvinnan betraktats som underordnad mannen, sexuellt, politiskt och ekonomiskt. Nancy Fraser skriver att politiska åsikter om behov, som avgör hur kvinnors respektive mäns ställning i samhället ordnas, kan studeras genom att studera dem i tre steg - hur man upprättar eller förnekar behovets politiska status, vem som har tolkningsföreträde att definiera hur behovet skall tillgodoses och slutligen om det ska tillgodoses eller inte (Gunnarsson & Schlytter, 1999).

Splittring är ett annat begrepp som jag kommer vara uppmärksam på i min studie. Splittring är en av flera härskartekniker, som innebär att en grupps gemenskap motarbetas. Det kan göras genom att vissa delar av gruppen får förmåner och att andra lämnas utanför eller diskrimineras på andra sätt. Här kommer jag titta på män och kvinnor som grupper, och studera vilken betydelse diskursen i utredningarna har för gemenskapen i respektive grupp (Milles 2008).

Vidare har jag i min analys reflekterat kring hur de tre olika delarna av ”genuskontraktet” finns representerade i det undersökta materialet. Det är, enligt Yvonne Hirdman, forskare och historiker, tre principer enligt vilka vi skapar olikheter mellan könen på gruppnivå – kvinnor och män hålls isär och ställs emot varandra, det manliga egenskaperna värderas högre och både kvinnor och män är med och skapar det (Hirdman 2003).

5 Metodologiska förhållningssätt

Mitt huvudsakliga förhållningssätt i undersökningen är kvalitativt, vilket har gett mig möjlighet att verkligen närma mig materialet, och göra mig väl bekant med det för att sedan tolka innehållet. För att få svar på mina frågeställningar har jag behövt bara öppen i min undersökningsmetod, och den stora mängd material som förarbetena utgör en typ av ”mjuk data” som jag har behövt bearbeta och tolka för att fundera på meningskontexten (Johannessen&Tuft 2003). Den typ av kvalitativ metod jag har använt mig av kallas för ”dokumentanalys” som innebär att man analyserar citat ur publicerade skrifter (Larsson et al, 2005). Den kvalitativa metoden gör det möjligt att studera och tolka materialet i ett helhetssammanhang, utan att reducera empirin till enstaka variabler. Denna metod kräver dock att man begränsar undersökningen till vissa teman och fenomenet studeras inte utifrån alla aspekter (Ibid). Vidare har jag kompletterat min undersökning av materialet med vissa inslag av kvantitativa metoder. Det innebär att jag har mätt vissa kvantiteter i de texter jag har undersökt, för att kunna dra generella slutsatser om helheten (Johannessen&Tuft 2003). Jag har valt vissa ord och begrepp och räknat hur frekvent de förekommer i avgränsade delar i texterna för att jämföra de med varandra. Detta har varit relevant vid ett par tillfällen då jag studerat den innehållsmässiga fördelningen av specifika komponenter i texten, i relation till de kvantitativa analyserna kring dessa begrepp. Att komplettera med en sådan metod kan vara särskilt relevant då man vill studera en situation ur ett jämlikhetsperspektiv (Larsson et al, 2005).

5.1 Analytiskt tillvägagångssätt

Den metod jag har använt för att välja ut relevanta delar av empirin är argumentationsanalys, vilket betyder att man tittar på hur argumentationen är uppbyggd. En argumentation består av en tes (ståndpunkt/slutsats), för- och motargument (pro- och contraargument), och premisser och utgångspunkter (Bergström & Boréus 2010 s.101). Jag har letat efter argumentationens olika beståndsdelar angående de lagförslag, och andra åtgärder, man lagt fram. De påståenden som binder ihop argument och tes är de utgångspunkter man vill förmedla, och de framförs i texten genom språkliga satser. Att analysera dem innebär alltså att man granskar argumentationens utgångspunkter. Vidare har jag letat efter vilken/vilka konkreta åtgärdsförslag man framför, och hur man argumenterar för dem. Jag har letat efter de påståenden man framför angående omständigheterna kring sexköp, på ett individuellt och strukturellt plan. Jag har letat efter vilken effekt lagstiftningen och/eller det aktuella förslaget väntas ha. Genom att analysera dem med hjälp av diskursteoretiska begrepp kan man säga någon om vilka utgångspunkter som kan utläsas ur empirin och vilken verklighet den reproducerar.

Pro-argument av *första ordningen* är de argument som avser stärka tesen och contra-argument är argument som avser försvaga tesen. I en argumentation kan man ta upp vilka eventuella motargument som kan tänkas finnas, och ett sådant sätt att lägga upp argumentationen kan vara effektivt, då författaren på så sätt får möjlighet att direkt bemöta de argument man förväntar sig från meningsmotståndare. Att lägga fram argument som avser stärka eller försvaga andra argument kallas för pro- respektive contra- argument av *andra ordningen*. Argument av andra ordningen är alltså något som stärker eller ogiltigförklarar ett annat argument, och inte tesen i sig (Bergström & Boréus, 2010 s.101).

För att först kunna ge en generell bild av hur fördelningen av fokus mellan köpare och säljare i sexhandeln ser ut i utredningarna har jag först valt att göra en enkel kvantitativ analys av hur de nämns i den löpande texten. Jag har valt att titta på sammanfattningarna av varje utredning, och göra en sammanställning av hur ofta de nämns och i hur stor utsträckning de benämns i be-

stämnd och obestämd form. Huruvida deltagarna nämns i bestämd eller obestämd form säger någon om hur författaren positionerar sig i förhållande till dem. Att nämna en deltagare i bestämd form ökar distansen till dem och skapar en ”dom”-känsla, då man avser en speciell grupp kvinnor eller män, medan den obestämda benämningen ger ett generellt intryck (Jämför Bergström & Boréus 2010 s. 310).

5.2 Validitet och reliabilitet

Validiteten handlar om huruvida det som ämnas mätas i undersökningen verkligen mäts, giltigheten. Validitet rör förhållandet mellan det generella fenomenet som ska undersökas, de data man har samlat in inför studien, och de tillvägagångssätt man har använt för att svara på de uppställda frågorna. Om datan, empirin, man samlat in utgör ett representativt urval av den helhet man vill undersöka, och förhållandet mellan de frågor man ställt och de operationella tillvägagångssätten är bra ökar chansen att resultatet får en hög validitet. Validitet får däremot inte ses som något absolut, som en antingen är eller inte är, utan som ett värde på en skala som man vill ska vara så högt som möjligt. I kvalitativa undersökningar kan validitet sällan anses nås fullt ut, men på olika sätt kan man tillförsäkra att den blir så hög som möjligt (Johannssen & Tuft 2002). Genom att vara transparent i min undersökning, och ge så mycket information som möjligt till läsaren om hur jag har genomfört undersökningen och hur jag har tänkt har jag strävat efter att uppnå en så hög reliabilitet som möjligt. På så sätt ökar också chanserna för validitet. Genom så tydligt ställda frågor som möjligt tillförsäkras jag till viss del reliabiliteten och möjligheten för någon annan att göra samma undersökning en annan gång ökar (Larsson et al, 2005).

5.3 Urval och empiriska avgränsningar

Att instifta en ny lag i Sverige går till enligt en speciell procedur och lagstiftningen vilar på det statliga utredningsväsendet, genom lagförarbeten, förbereder och presenterar betänkanden som trycks och går ut på remiss till myndigheter och organisationer som får lämna synpunkter (Hydén 2001). Efter en omfattande process i riksdag och regering utfärdar regeringen den nya lagen i SFS – Svensk Författningssamling. I den Statliga Offentliga Utredning och propositionen som föregår den färdiga lagen beskriver man bland annat dess bakgrund, syfte och tillämpning. Dessa förarbeten tillmäts stor betydelse i den svenska rättstillämpningen och har betydelse för hur lagarna skall tolkas (Ibid s. 105). Därför jag har valt att analysera dessa.

Urvalet av empiri jag har använt mig av är de statliga utredningar som rör sexhandel från 1981 och fram till 2010, och den proposition som föregick lagändringen 1999. Det finns även andra publikationer från myndigheter men jag har valt att undersöka de som är direkt kopplade till lagen tillkomst, då det är dessa min frågeställning rör sig kring. Jag har undersökt följande statliga utredningar: *Prostitution i Sverige, Bakgrund och Åtgärder* (SOU 1981:71), *Könshandel* (SOU 1995:15) och *Förbud mot köp av sexuell tjänst. En utvärdering 1999 – 2008* (SOU 2010:49). Vidare ingår regeringens proposition *Kvinnofrid* (Prop. 1997/98:55) i det material som jag analyserat. De delar i utredningarna som rör andra, angränsande ämnen har jag inte undersökt, utan har med utgångspunkt i mina frågeställningar valt de delar som berör sexhandel mellan kvinnor som säljare och män som köpare, och som till synes ingår ett frivilligt avtal.

5.4 Förförståelse

När jag undersöker mitt material måste jag vara medveten om mig själv, och min egen förförståelse, som en del i tolkningsprocessen. Det är omöjligt att läsa och förstå en text utan vissa utgångspunkter och fördomar, och att göra sig medveten om dem är nödvändigt för en transpa-

rant tolkningsprocess (Bergström & Boréus, 2005). Mina förkunskaper om Statliga Offentliga Utredningar som textgenre var ursprungligen ganska små, och min föreställning var att de hade en mycket formell karaktär. Jag har, sedan länge, haft ett intresse för vad som anses vara ”rätt och fel” angående sälj och köp av sexuella tjänster, men har inte själv haft någon klar åsikt i frågan, förutom utgångspunkten i ett kvinnorrättsligt perspektiv. Då jag flera gånger deltagit i informella diskussioner om ämnet är jag dock väl bekant med ett flertal argument, både för och emot sexhandel, och olika varianter av juridisk reglering. Det är viktigt att klargöra att jag är kvinna och att min könsidentitet kan ha betydelse för hur jag ser på språket, t.ex. ur ett genusperspektiv. Mitt intresse för juridik och lagars tillkomst är nyligen väckt och mina kunskaper angående detta är begränsade. Vidare är det min fulla intention att förhålla mig så öppen som möjligt angående de moraliska aspekterna kring exempelvis sexualitet, samlevnad, försörjning och andra aspekter jag kan komma i kontakt med i undersökningen.

5.5 Etiska överväganden

Jag har valt att närma mig mitt valda ämne genom att undersöka befintligt material i form av lagförarbeten. Detta medför att risken för etiska övertramp minskar då de forskningsetiska principer som forskningsetiska rådet² ställer upp framför allt gäller skydd för uppgiftslämnare och deltagare i undersökningar och insamling av empiri. En viktig del av mitt arbete inför studien inkluderade däremot en observation tillsammans med polisen i deras arbete på fältet då de spanade efter sexköpare. Jag observerade då hur polisen arbetade och diskuterade kring lagen som sitt verktyg i arbetet. Det första kravet; *Informationskravet*, handlar om att vara tydlig inför sina informanter kring vad forskningen gäller, hur den skall genomföras och vart den kommer att presenteras osv. De som deltar i undersökningen kan medverka aktivt eller passivt och lite olika tillvägagångssätt för att säkerställa den etiska behållningen gäller. Informationskravet blir framförallt aktuellt i förhållande till den observationsstudie som jag gjorde, och i mindre utsträckning aktuell angående den empiri jag har samlat in för att göra själva studien då den består av befintligt offentligt material. Jag blev inbjuden att följa med poliserna i deras arbete i samband med en intervju, i ett skede i min undersökning då min studie hade en lite annorlunda ansats än den slutliga. Alla poliser som jag kom i kontakt med under observationen var informerade om min närvaro och syftet med den, som var att ”med egna ögon” få möjlighet att göra mig en bild av polisens arbete på fältet. Det rörde sig alltså om en så kallad *öppen observation* (Halvorsen 1992). För att i bästa mån säkerställa kraven på ett etiskt förhållningssätt i denna del av studien, utan att ge mig in i oproportionerligt omfattande förberedelser, valde jag att aldrig befinna i närmare kontakt med de personer som polisen mötte, än jag kunde göra från en offentlig plats. Jag har också valt att på ett omfattande sätt avkoda de detaljer som rör sexköparens och sexsäljarens identiteter. De i prologen beskrivna omständigheterna, kring dessa personer, är också en blandning av ett par olika situationer jag mötte under observationen. Den andra principen gäller *samtycke*. Då man får empiri från uppgiftslämnare skall samtycke fås innan undersökningen och information skall lämnas om rätten att avbryta och lämna undersökningen när helst informanten önskar. Det är också viktigt att all deltagande sker utan påtryckningar eller beroendeförhållande mellan forskare och informant. Inte heller detta blir aktuellt i den största delen av min inhämtade empiri, då den kommer från offentliga publikationer. Angående den genomförda observationen gäller detsamma som ovan nämnt.

Konfidentialitetskravet gäller kravet på anonymitet för informanter och att forskaren hanterar alla uppgifter på ett sätt som gör att identifikation av enskilda personer inte kan göras. Även detta blir relevant endast i förhållande till observationen, och säkerställs genom att informationen avkodats i så stor utsträckning som är möjligt utan att förlora viktig information. Då prolo-

² <http://www.codex.vr.se/forskningshumsam.shtml>

gen har en dramaturgisk karaktär, för att skapa en intresseväckande bild av situationen, innehåller den beskrivningar av exempelvis utseende och andra detaljer, men dessa är förvrängda för att kunna garantera anonymiteten. *Nyttjandekravet* innebär att insamlat material inte får användas i annat än i vetenskapligt syfte.

6 Resultat och Analys

I det här kapitlet redogör jag för mina analytiska resultat. De är tematiserade under tre huvudrubriker som utgår från frågeställningarna, och sedan med underrubriker som utgör de teman som känts särskilt relevanta för att svara på dessa frågor.

6.1 Problemets kärna

6.1.1 En fråga om utbud snarare än efterfrågan?

De tre utredningarna som har legat till grund för den nuvarande sexköpslagstiftningen har olika namn, med tre olika begrepp (*Prostitution*, *Könshandel* och *Köp av sexuell tjänst*), i sin titel som avser att specificera vad det är man utreder. Sexhandel har varit föremål för diskussion under lång tid, och diskurserna kring den har under denna tid förändrats och utvecklats. I detta inledande avsnitt kommer jag att redogöra för vad som varit kärnpunkten i debatten, hur man har benämnt sexhandel som fenomen i de olika utredningarna, och vilken betydelse det kan tänkas ha.

Sedan 1970-talet har en rad olika aktörer, däribland forskare och opinionsbildare, fört en diskussion om begreppet prostitution. Dessa diskussioner avspeglas också i de statliga utredningar som ingår i den här studien. En central del i denna begreppsdiskussion har varit att försöka finna andra, nya beteckningar, främst i syfte att förhålla sig mer icke-stigmatiserande till den sexsäljande partnern men också att finna beteckningar som inbegriper köparen av sexuella tjänster. Begreppet prostitution får dock anses ha varit relativt livskraftigt trots många försök att hitta nya sätt att beskriva sexhandel på.

I den första utredningen (SOU 1981:71) resonerade man på följande sätt kring begreppets betydelse och skriver att

Begreppet prostitution har genom tiderna haft en något olika innebörd, men vanligtvis har 'prostitution' reserverats för den kvinnliga säljarens verksamhet och beteende. För utredningen har det emellertid på ett tidigt stadium stått klart att det undersökta problemet inte är någon 'kvinnofråga' och att definitionen således måste vara vidare än vad som hittills varit vanligt. Utredningen har valt att definiera prostitution på följande sätt. *Prostitution föreligger när minst två parter köper resp. säljer sexuella tjänster mot (vanligen) ekonomisk ersättning, som utgör en förutsättning för den sexuella tjänsten.* (SOU 1981:71 s.33) [sic]

I citatet ovan står det klart att utredningen kommer att kretsa kring "prostitution" som nodalpunkt. Dock antyds att det råder, eller åtminstone borde råda, någon form av kritisk reflektion kring hur begreppet prostitution används och även hur avsändaren vill att innebörden skall tolkas av mottagaren. Trots det kritiska förhållningssättet och den uttalade ambitionen att inte knyta prostitution till att beteckna endast den sexsäljande kvinnan, indikeras att det är just det man gör. De innehållsmässiga element man kan urskilja kring begreppet prostitution, det vill säga de ord eller tecken som skall förklara vad prostitutionen är, är just *kvinna*, (*inte*) *kvinnofråga*, *sexuell tjänst* och *ekonomisk ersättning*. Trots intentionen att låta begreppet prostitution också omfatta den köpande parten, skiljer man i utredningen ut just denna, alltså kunden, från prostitutionen, när parterna så att säga diskuteras samtidigt. Ordets ursprung är latinets *prostituere*, som betyder "utbjuda" eller "ställa ut" (SOU 1995:15 s.209), vilket alltså är verb som bara betecknar den ena deltagarens handling. Ordet *prostitution*, som substantiv, kan således

också översättas som ”utbudandet” eller ”tillhandahållandet”. I citatet nedan nämner man två grupper av deltagare; de *prostituerade* och deras *kundkrets*.

Ett förbud skulle, menar de [förbudsförespråkarna, min anmärkning], göra klart för de prostituerades kundkrets, att prostitutionen är en verksamhet som samhället finner förkastlig. Riskerna för att köparens beteende genom polis- och andra ingripanden blir känt för familjen, i umgängeskretsen och bland arbetskamrater skulle öka. (SOU 1981:71 s.144)

Ett element som knyts till nodalpunkten är alltså dess *kundkrets*, *köparen*. Citatet ovan kan tolkas som ett vanskligt försök att inbegripa båda parter i *prostitution* som *verksamhet*, vilket dock riskerar att misslyckas. Istället förmedlas det i så fall att det är *tillhandahållandet* av sexuella tjänster som är *förkastligt*. *Kundkretsen* blir ett element som prostitutionen *har*, inte *är*, och den skillnaden är avgörande för hur prostitution som nodalpunkt skall tolkas. I denna utredning använde man sig alltså medvetet av begreppet ”prostitution” för att beteckna det problematiserade fenomenet och det finns inga oklarheter om vilket begrepp man ämnar använda, även om det råder en viss diskursiv konflikt angående innebörden i begreppet.

Bland kapitelrubrikerna i denna utredning (1981:71), som fick namnet ”Prostitutionen i Sverige, bakgrund och åtgärder”, kan man läsa ordet ”prostitution” 57 gånger. Ordet förekommer med vissa variationer och sammansättningar så som ”prostitutionstyp” eller ”gatuprostitution” för att nämna fenomenet man avser utreda, och man får anse att det inte råder någon otydlighet kring vilket begrepp man anser betecknar det förestående problem man utreder (SoU 1981:71). I relation till prostitution förekom begreppet ”könshandel” vid två tillfällen i utredningen:

Det bör också övervägas om de prostituerades kunder skall kriminaliseras. Beslutar man att så skall ske - eller att hela könshandeln skall kriminaliseras - måste samhället också vara berett att satsa vad det kostar att kontrollera att förbudet efterlevs. (SOU 1981:71 s.113)

Och:

Så länge emellertid efterfrågan finns kvar kommer ständigt nya flickor att av olika skäl dras till prostitution. Det är således ytterst en fråga om att ändra männens attityd till könshandel. För att uppnå denna attitydförändring räcker inte information, det är nödvändig med en lag som kriminaliserar kundens utnyttjande av den prostituerade. (SOU 1981:71 s.118)

I det första av ovanstående citat används begreppet ”könshandel” som en nominalisering, ett förtingligande av de handlingar man fann problematiska, för att speciellt poängtera att man menade både parternas handlande. Vid det senare tillfället tycks man använda det för att benämna efterfrågan, alltså köparens handlande.

Man kan alltså se att det finns vissa oklarheter kring vad det är utredningarna å ena sidan menar att förmedla som kärnan i problemet, och å andra sidan vad den rådande diskursen faktiskt förmedlar. Det man skriver är att det undersökta problemet inte bör ses som en kvinnofråga, men att ordet prostitution vanligtvis tolkas som synonymt med den kvinnliga sexsäljarens verksamhet. Trots detta väljer man att använda ordet ”prostitution” för att beteckna problemet och gör istället försök att inbegripa köparen som en nödvändig del i ordets innehåll. Man finner dock, vid två tillfällen, ett behov av att använda sig av ett nytt ord – ”könshandel”, när man vill poängtera att man menar båda parterna.

6.1.2 Ett försök till att rikta om strålkastaren?

I den efterföljande utredningen ”Könshandeln” (SOU 1995:15), fastslås att ordet ”könshandel” ger en bättre och mer täckande bild av vad man vill beskriva. Detta kan tolkas som en liten förskjutning av diskursens fokus, men begreppet prostitution förekommer fortfarande i stor utsträckning.

Den nuvarande utredningen har valt att använda ordet könshandel – synonymt med prostitution – som mera adekvat. Könshandel inbegriper båda parternas handlande, samtidigt som det gör klart vad det egentligen är fråga om, nämligen en handel som går ut på att tillfredsställa köparens sexualdrift. (SOU 1995:15 s.15)

Just genom att ta ett steg från användandet av ordet ”prostitution” med motivationen att ”könshandel” inbegriper båda parternas handlande, styrker man att innebörden i ordet prostitution främst syftar till den säljande parten. Man skriver att ordet ”prostitution”, på grund av sitt ursprung, ”ofta har uppfattats som liktydigt med kvinnor som bjuder ut sexuella tjänster mot betalning” (SOU 1995:15 s.209) och en sådan beteckning ansågs bortse från den köpande partners handlingar. Ett medvetet och aktivt försök att flytta fokus i utredningen, och fastslå en mer heltäckande nodalpunkt görs alltså, men trots det hittar man i denna utredning (SOU 1995:15), som fått namnet ”Könshandeln”, ändå ordet ”prostitution” 18 gånger bland kapitelrubrikerna medan ordet ”könshandel” bara förekommer 13 gånger. På ett antal sidor text, som jag har kontrollerat för att kunna göra en generell bedömning, kan man läsa ”könshandel” 54 gånger och ”prostitution” 74 gånger. Alltså används begreppet prostitution ca 58 % av tillfällena man betecknar fenomenet. (SOU 1995:15)

En möjlig tolkning av att begreppet prostitution förkommer i så pass stor utsträckning trots utredarnas intentioner om att skifta uppmärksamheten till den köpande partnern, kan vara att man i utredningen fortfarande riktar större uppmärksamhet mot den säljande parten. Utifrån ett socialkonstruktivistiskt perspektiv blir effekten att sexhandel som fenomen fortfarande i första hand handlar om den säljande parten som också associeras med kvinnor. Begreppet prostituerad används fortfarande i stor utsträckning. Benämningen könsköpare förekommer ofta, men har inte någon motsvarighet i form av ”köns säljare” eller ”könshandlare”, vilket skulle få en mycket aktivare innebörd, med ett annat diskursivt innehåll. I stället benämner man säljarna som *kvinnorna, säljare och prostituerade*.

Även den proposition som föregick lagändringen, som fick namnet ”Kvinnofrid” (Proposition 1997/98:55), och som behandlade lagförslaget om ”förbud mot köp av sexuella tjänster”, verkar drabbas av samma svårigheter att sätta sökarljuset på den köpande partnern, där ordet ”könshandel” användes knappt en av fyra gånger jämfört med ordet ”prostitution” som användes i resten av fallen. Bland kapitelrubrikerna kan man läsa benämningen ”köp av sexuella tjänster”, som beskrivning av det man ämnar bekämpa, tre gånger. Huvudrubriken däremot, som avskiljer det aktuella kapitlet från de andra ämnena, är ”Prostitution”. I jämförelse med de andra rubrikerna i samma proposition blir detta än mer intressant, då de andra kapitlen, som i tur och ordning tar upp vad man anser vara i behov av juridisk omarbetning, har fått rubriker som innehåller beskrivningar av de brotliga handlingarna; ”Brott mot kvinnofrid”, ”Sexualbrotten”, ”Könsstympning” och ”Jämställdhetslagen - sexuella trakasserier i arbetslivet och arbetsgivarens ansvar” (Proposition 1997/98:55). Prostitution utgör således nodalpunkt i ekvivalenskedjan, och är det nav kring vilken diskussionen kretsar. Köpandet förblir bara ett av de element det omges av.

I den senaste Statliga Offentliga Utredningen, ”Förbud mot köp av sexuell tjänst, en utvärdering 1999 – 2008” (SOU 2010:49), förklarar man tydligt sin tillämpning av ordet, och tycks på så sätt mena att man kan legitimerar användandet av begreppet.

När vi talar om personer i prostitution omfattas ofta även de som köper sexuella tjänster. Det är givetvis viktigt att inskräpa att oavsett ordvalet handlar det inte om vad de inblandade personerna *är* utan vad de *gör*. (SOU 2010:49 s. 62)

Detta påstående är inte allt för övertygande och har alltså en något tveksam modalitet. Man reserverar sig genom att skriva att man *ofta* menar att inbegripa *även* de som *köper* sexuella tjänster. Att begreppet prostitution syftar på säljarna tycks uppfattas som en självklarhet och då blir också resten av ambitionen till ett mindre lyckat försök att omforma ordets betydelse. Det skapar en viss förvirring och den diskursiva effekten för läsaren blir dock densamma som förut, speciellt då man på flera ställen faktiskt bara syftar på säljarna, vilket man uttalat är medveten om. Man skriver också att ordvalen inte är konsekventa, och konsekvensen av de förändrade formuleringarna tycks snarare vara en större avlägsenhet till båda de inblandade grupperna, än att man närmar sig köparna.

Ordet "prostitution" förekommer alltså fortfarande i stor utsträckning och får sägas beteckna den sexsäljande kvinnan. Ordet "könshandel" används bara ett fåtal gånger i den senaste utredningen (SOU 2010:49), och då endast för att återge vad som står i föregående utredning. Man skriver allt mer om själva brottet; "köp av sexuell tjänst", "sexköp" och sexköpsbrottet", vilket får förmodas vara ett medvetet sätt att skapa en grund för att utveckla diskursen med köphandlingen som nodalpunkt. I innehållsförteckningen i denna utredning (SOU 2010:49) kan man hitta 34 rubriker och underrubriker som avslöjar att det aktuella stycket handlar om "prostitution", tio rubriker innehåller begreppen "köp av sexuell tjänst" och inte någon rubrik innehåller ordet "könshandel".

Från och med den andra utredningen (SOU 1995:15) försöker utredarna alltså hitta nya begrepp att använda sig av som skall kunna ersätta "prostitution", och som bättre skall inbegripa båda parterna. Trots detta används ordet "prostitution" i stor utsträckning i alla utredningarna, vilket resulterar i ett diskursivt fokus på den säljande parten. Även i den utredning som utgör en utvärdering av lagen (SOU 2010:49), och som gavs ut elva år efter att förbudet mot köp av sexuella tjänster genomfördes, förekommer ordet "prostitution" mycket frekvent. Det exakta innehållet i ordet är något oklart och skiftar mellan att syfta på både den säljande och köpande parten och att syfta på bara den säljande parten.

6.1.3 En kriminell handling

Titeln på den senaste utredningen (2010:49) är alltså "Förbud mot köp av sexuell tjänst, en utvärdering 1999 – 2008" och i och med det sker ytterligare en förskjutning av nodalpunkten, vilket förmodligen också är avsikten. Begreppet som innefattar *köp*-delen är, i likhet med benämningar på andra brottsliga gärningar, just en beskrivning av den aktiva gärningen man önskar bekämpa och innehåller således en handling. Denna beteckning ingår i vad man presenterar i propositionen som föregick instiftandet av sexköpslagen (Proposition 1997/98:55) men finns inte med i någon av de tidigare utredningarna. Benämningen får fäste genom propositionen, som efter utredningarnas skiftande fokus på problemet slår fast att det är köpet, och bara köpet, som ska kriminaliseras. När så sker, och det i lagens mening står klart vem som är att betrakta som gärningsman, och vad den olagliga gärningen består i, torde denna benämning ta över. Diskussionen står dock till stor del kvar vid att handla om *prostitution*, och kanske kan det tolkas som att behovet av att reda ut säljarens roll, ansvar och ok fortfarande inte är mättat. Utifrån ett genusperspektiv som riktar uppmärksamheten mot skillnaden i diskurserna mellan de olika parterna skulle en tolkning kunna vara att det handlar om en splittring av gruppen kvinnor, genom att uppmärksamma och skilja ut en liten grupp. Genom att, med den negativa innebörden som följer med, benämna sexsäljarna som *kvinnorna* och *de prostituerade* om vart an-

nat, skapar man spänningar inom gruppen kvinnor, och skapar ett behov hos den stora gruppen som identifierar sig som kvinnor, att positionera sig emot varandra.

6.2 Hur de olika parterna framställs

Hur beskriver man då de olika parterna i sexhandeln i förhållande till varandra? Både innehållsmässigt och språkligt kan man se skillnader i den språkliga framställningen av dem, och jag har valt att visa några av dessa skillnader.

Den heterosexuella sexhandeln, där säljaren är en kvinna och köparen är en man, är den som fått mest uppmärksamhet i utredningarna. Detta är tydligt i alla undersökta utredningar, trots att det i den sista görs ansträngningar för att sudda ut könsmönstren.

6.2.1 Män i allmänhet?

I alla texterna jag har undersökt, men mer tydligt i de äldre (SOU 1981:71 och SOU 1995:15), kan man se att män i hög grad omnämns med generella ord och formuleringar, ofta ”män” helt enkelt, även då man syftar på just de män som köper sexuella tjänster.

Ett förbud skulle självfallet avhålla många män från att ta prostitutionskontakter och också verka avskräckande på kvinnornas verksamhet. (SOU 1981:71 s.15)

I detta citat kan man med hjälp av transitivitet upptäcka, trots att man i den innehållsmässiga texten förmedlar något som skulle kunna sägas vara jämlikt för parterna, att det upplevda budskapet för läsaren inte ter sig jämlikt alls. Transitivitet innebär att man plockar ut processer och deltagarna i skeendet och analyserar hur de framställs. Genom att benämna *män* i en obestämd och generell form, dessutom med tillägget *många*, skapas en generell och otydlig bild av någon vem-som-helst i en stor grupp. Genom att beskriva sexköparens del i sexhandeln som en handling; att *ta* prostitutionskontakter, konstruerar man sexköparen som en aktivt handlande agent i processen. Detta helt i motsats till den andra deltagaren i processen. Säljarna är benämnda i bestämd form, vilket ger ett mer specifikt intryck, och läsaren presenteras en bild av en verklig grupp kvinnor som *är* sexsäljare. Dessutom görs en nominalisering, alltså ett förtingligande, utav säljhandlingen, genom att skriva *verksamhet*. På så sätt undviks själva handlingen, och säljaren kan inte heller bli en agent. I detta fall är säljaren inte heller en mottagare av händelsen, då *verksamhet* istället blir det objekt som påverkas av förbudet.

En alternativ, motsatt, formulering skulle kunna vara

Ett förbud skulle avskräcka många kvinnor från att sälja sexuella tjänster och självfallet hålla männen borta från sexhandeln.

I den här formuleringen är *kvinnor* benämna i obestämd form, vilket ger en bild av att det är kvinnor i allmänhet, kanske med andra identiteter än *prostituerad* man talar om, som skulle avskräckas från att sälja sexuella tjänster. Att skriva ut *att sälja sexuella tjänster* gör det till en handling som kräver en handlande ansvarig agent, vilket får en effekt på konstruktionen av sexsäljande kvinnors identitet. En ”vanlig” kvinna, vem som helst, skulle avskräckas från att enstaka gånger, utöver sitt ”vanliga” liv, sälja sexuella tjänster. På samma sätt har den omformulerade versionen en passiviserande och insnävande effekt på männens identitet och känslan av att de tillhör en specifik och begränsad grupp permanenta sexköpare.

I den första utredningen (SOU 1981:71) fokuserar man, i jämförelse med kvinnorna/säljarna, till en tredjedel på männen/köparna som deltagare i sexhandeln. Då de omskrivs görs detta ungefär i tre fjärdedelar av fallen i obestämd form. Man förmedlar en bild av den sexköpande mannen som kan vara vem som helst, och av de undersökta faktorerna verkar gruppen utgöra ett representativt urval av den manliga befolkningen.

Till skillnad från gruppen prostituerade består kunderna i stort sett av ett urval män som i vart fall i statistiska bemärkelser liknar den manliga normalbefolkningen. (SOU 1981:71 s. 81)

Man beskriver sedan hur gruppen sexköpande män över lag förhåller sig som ett representativt urval ur den svenska befolkningen i fråga om civilstatus, men med bl.a. en överrepresentation av män mellan 30-49 år, män med utländsk härkomst, män som var bosatta på en annan ort än där prostitutionskontakten togs, och en viss överrepresentation av personer med känd brottsbelastning. Citatet kan tolkas som att ingen vidare analys görs av vad dessa överrepresenterade grupper har gemensamt, utan man nöjer sig med en sammanställning av de olika grupperna och framhåller att den absolut största gruppen är ”typiska Medelstenssons”.

I den andra utredningen (SOU 1995:15) ser man att sammanfattningen till 35 % handlar om köparna, och de omskrivs i hälften av fallen i bestämd form. Man börjar göra sig en allt bättre bild av gruppen köpare, och anstränger sig för att rikta uppmärksamheten på dem som grupp, men trots mer specifika formuleringar är de fortfarande svåra att få grepp om.

Köparna, som är mångdubbelt flera, har förblivit märkligt osynliga. Olika projekt under senare år har givit oss en något klarare bild. Könsköparen är en i de flesta avseenden vanlig man, ofta gift eller sammanboende. (SOU 1995:15 s.213)

Männen – köparna – i könshandeln är en stor grupp, mycket större än säljarna. Om man utgår från vad den tidigare prostitutionsutredningen fann, har uppskattningsvis tio procent av de svenska männen erfarenhet av könsköp. Könsköparen avviker visserligen inte från genomsnittsmannen när det gäller yrke, ekonomi eller civilstånd men han får däremot sägas vara avvikande när det gäller inställningen till sexualitet och kvinnor. (SOU 1995:15 s.11)

I citaten kan man se att diskursen har ändrats och nu i högre grad pekar ut de könsköpande männen som en specifik grupp, om än dock fortfarande kamouflerad som ”vanliga män”. Detta kan tolkas som ansats att bryta upp en spricka mellan den stora gruppen vanliga män och de sexköpande männen, liksom de sexsäljande kvinnorna är en grupp helt avskild från andra kvinnor. Könsköparen positioneras som avvikande från andra män i sin inställning till sexualitet och kvinnor, och man börjar bygga upp en diskurs med könsköparen i fokus, om än dock fortfarande något trevande. Angående den allt mer nyanserade bilden av sexköpare, som man vill förmedla att man börjar få fram, presenterar man undersökningar som gjorts.

Gemensamt för alla intervjuundersökningar med könsköpare är, att de bygger på frivillig medverkan från mannens sida. Detta påverkar självklart urvalet. De män, för vilka besök hos en prostituerad är en betydelslös, enstaka händelse och de män, som känner stark motvilja mot kontakt med myndigheter, vill knappast medverka i en intervju som rör könsköp. Inte heller de män som är kriminellt belastade eller som är våldsamma och farliga medverkar frivilligt. (SOU 1995:15:112)

Man kan ur detta citat skönja vilka, delvis hypotetiska, grupper sexköpande män man i utredningen tänker sig finns. Den första hypotetiska grupp män man nämner, de som helt enkelt inte tycker att sexköp är något märkvärdigt, får tolkas som ett påstående om en grupp man förväntar sig finns, och diskursivt konstrueras sexköpet som delvis en del av ett normalt manligt beteende. Varför skulle det annars finnas en så pass stor grupp män, så att den skulle vara värd att nämna i det här sammanhanget, som inte reflekterade närmare över sexköpet? De kriminellt belastade männen, har man sedan tidigare sett, är något överrepresenterade, men det gällde i

regel smärre förseelser som exempelvis trafikbrott (SOU 1981:71 s.81) och inte i någon särskilt stor utsträckning farliga eller våldsamma män. Citatet kan alltså tolkas som att denna grupp mäns överrepresentation och relevans för undersökningsresultatet är överdriven. Genom att presentera gruppen som en orepresenterad del av undersökningen skapar man en bild av att en viktig pusselbit fattas för resultatet och det som sedan presenteras hamnar i skuggan av det. När resultatet sedan presenteras som varierande i allt från representerade yrkesgrupper, egenskaper och motiv till sexköpet, blir det svårt att överblicka. Då kan man föreställa sig att de hypotetiskt borde kunna komplettera bilden av den sexköpande mannen som framstår som så ”vanlig” i andra avseenden. Men det är svårt för läsaren att göra sig någon bild av hur de hypotetiska grupperna eventuellt skulle bidra till att måla bilden av sexköparen tydligare. Trots att man redan i den första utredningen poängterade att det är viktigt att se männen som en drivkraft som prostitutionen är helt beroende av för att existera (SOU 1981:71 s.14), så är gruppen fortfarande, 14 år senare, inte tydligt urskiljd från andra män. Man gör försök att närma sig gruppen sexköpare, men trots ambitionen landar man i osäkra och till synes inte särskilt informativa beskrivningar. Man konstaterar att den sexköpande mannen är så vanlig och ordinär att han inte går att skilja från andra män. Detta lägger också en osäker grund för vidare analyser om hur männen påverkas av sexköpen, till skillnad från vad man kan säga om kvinnorna som säljer sex.

För de *flesta* män som någon *enstaka* gång varit köpare har prostitutionen *troligen* inga *direkta* följder. (SOU 1981:71 s. 13) [Min kursivering]

Köparen gör mer eller mindre kortvariga besök i könshandelsmiljön och behåller samtidigt sin identitet som familjefar och yrkesman. För många säljare, som vistas konstant i denna miljö, kan prostitutionen däremot bli ett sätt att leva, en identitet. (SOU 1995:15 s.110)

När man tittar på hur identitet återges och förmedlas i utredningarna finns det gott om plats för den sexköpande mannen att fortfarande uppbära full status avseende andra identiteter. Då den allmänna manliga gemenskapen fortfarande är förhållandevis ostörd rymmer den flera olika identiteter, egenskaper och handlingar. Detta ställs i motsats till den sexsäljande kvinnan, som inte har utrymme att vara något annat än prostituerad. Att vara generös med reservationer i påståendena man gör angående männen (de *flesta*, *troligen*, inga *direkta*, *mer eller mindre*) skapar en låg modaliteten i dessa delar av texten. Det skapar utrymme för outtalade variationer, vilket bidrar till att skapa ett generellt intryck och en otydlig bild, och reproducerar den rådande diskursen och den sexköpande mannen som vem som helst.

I propositionen som föregick lagändringen (Proposition 1997/98:55) gäller texten till ca 28 %, männen/köparna i förhållande till kvinnorna/säljarna, vilket är en minskning i jämförelse med föregående utredning där man till 35 % talade om männen. I propositionen föreslår man en kriminalisering av köp av sexuella tjänster, och även om männen fortfarande nämns i förhållandevis liten utsträckning kan man se att en än mer specifik grupp börjar utpekas rent språkligt då männen/köparna beskrivs i bestämd form långt över hälften av gångerna.

Köparna i sexhandeln beskrivs alltså i stor utsträckning med generella ord och formuleringar, samtidigt som deras deltagande i sexhandeln beskrivs genom aktiva, medvetna och enskilda handlingar. Utredarna skiljer tydligt på ”sak och person” i fråga om männen/köparna, då man är försiktig med att uttala sig om sexköpares identitet, men på ett klart sätt beskriver de handlingar som sexköp innehåller. Det görs försök att närma sig gruppen sexköpande män, men i utredningarna vågar man inte uttrycka sig med någon faktisk modalitet i någon högre grad, annat än i de avseenden sexköparen beskrivs som ”vanlig man”.

6.2.2 Männens motiv till att köpa sex

I denna del kommer jag att ta fram några exempel som visar hur utredningarna framställer motiven till att män köper sex i de olika utredningarna.

Frågan hur det kan komma sig att 'vanliga män' som ofta är gifta eller sammanboende av skäl som nyfikenhet, spänning eller kravlöshet deltar i en verksamhet som de borde vara medvetna om är destruktiv har förblivit obesvarad. Möjligen har män inte fått tillräcklig upplysning och information om att de faktiskt använder sin sexualdrift till att skada andra människor och att ett sådant beteende är klandervärt och på sikt också skadar dem själva. (1995:15 s.16)

Här framställer man männen å ena sidan genom processer i form av handlingar då de *deltar i verksamheten* och *använder sin sexualitet till att skada andra människor*, som aktiva agenter, samtidigt som de å andra sidan är (icke-)mottagare i fråga om att *få* information som skulle hålla dem från att handla på detta sätt. Vem det är som är ansvarig för att tillhandahålla informationen framkommer inte men läsaren kan eventuellt göra sig en bild av att det skulle vara samhället eller staten som skulle bidra med den. *Andra människor* kan tolkas som de sexsäljande kvinnorna. Att efter "vanliga män" tillägga "ofta gifta eller sammanboende" ger intryck av att man menar att den redan faktiska närvaron av en kvinna sitt liv, borde fylla den funktion den sexsäljande kvinnan gör. Det faktum att man delvis svarar på den fråga man hävdar är obesvarad med *av skäl som nyfikenhet, spänning eller kravlöshet*, indikerar att man fyller den "vanliga mannens" identitet med dessa behov, och att identiteten som fru/sammanboende inte innehåller egenskaper som kan tillgodose den sorters behov. I nästa citat kan man se vidare uttryck för hur man fyller hustruns identitet med egenskaper som påverkar mannen negativt och begränsande.

Asymmetrin i kvinnors och mäns sexuella intresse och behov för med sig ett främlingskap mellan könen. Det nutida samhället skapar också genom sin massiva indoktrinering via olika kanaler bilder av kvinnor och män som inte alltid överensstämmer med verkligheten. Män blir disorienterade och ibland rädda för sina kvinnor. Inte sällan kräver kvinnor av sina män att de skall dela ansvaret för hem och barn utan att egentligen släppa ifrån sig något av ansvaret. Mannen skall 'hjälpa till', men på kvinnans villkor. Hans sexualitet begränsas också ofta av vad hans kvinna bestämmer. Hans lust lever på hennes nåd. Om hon upplever honom som allt för påstridig riskerar han att hon drar undan sin kärlek och han känner sig känslomässigt övergiven. Sett med mäns ögon blir kvinnlig sexualitet en eftertraktad vara som kvinnor förfogar över medan männen måste tigga och be, övertala, snärja eller förhandla. Könsköp kan bli ett sätt att slippa be om lov eller slippa 'meritera sig'. (SOU 1995:15 s.111)

Kvinnan positioneras här i maktposition över hemmet och konstrueras med en mängd processer i form av handlingar som begränsar mannens utrymme. Hon *kräver, släpper (inte) ifrån sig, bestämmer, upplever, drar undan* och *förfogar*. Han *blir disorienterad, rädd, begränsas, riskerar* och *känner sig övergiven*. De alternativ som återstår för honom i form av handlingar konstruerar honom till en agent, men en agent i klart underläge då han framställs som utan alternativ då han *måste tigga, be, övertala, snärja* och *förhandla*. Det alternativ som det ställs i relation till – könsköpet, är en nominalisering av en handling – att vid sidan av den äktenskapliga relationen gå och köpa sig en sexuell tjänst, som i ljuset av de föregående beskrivningarna

framstår som ytterst odramatiskt och framställs utan andra inblandade deltagare. Hans sexuella behov ifrågasätts inte utan förutsätts bara vara ett behov som behöver tillgodoses.

Ju mer tillåtande samhället är desto fler män är beredda att köpa sexuella tjänster. Det finns därför en risk att normalisera könshandel. Flera av de män som inte köper idag, när samhället har en mer avvisande inställning, finns kvar i könsmarknadens utkanter. Om klimatet lättas upp kommer de troligen på nytt sälla sig till köparna. (SOU 1995:15 s.213)

Här är man övertygande i sin formulering i att en större grupp män skulle köpa sexuella tjänster om bara samhället var mer tillåtande. Även om man inte säger att alla skulle göra det, kan detta tolkas som att det som ytterst stoppar män ifrån att tillfredsställa sina sexuella behov genom ekonomiska överenskommelser, är samhällets normer, och inte de egna sexuella preferenserna. Detta kan också tolkas som att den manliga sexualiteten är ett rent fysiskt behov som inte i första hand hör samman med intima känslor, ömhet och respekt. Men att sexualiteten skulle vara helt okontrollerbar motsägs också.

Att prostitutionen skulle vara ett uttryck för en biologiskt betingad manlig sexualitet, som till varje pris kräver att få sitt utlopp, motsägs också av att antalet köpare på gatan varierar starkt vid olika tillfällen. I samband med att stora idrottsevenemang visas på TV, minskar t.ex. antalet köpare på gatan påtagligt. (SOU 1995:15 s.111)

Här hävdar man motsatsen, att motorn i prostitutionen skulle vara en manlig okontrollerbar sexualitet, inte verkar troligt. Men den målande beskrivningen av den biologiska sexualiteten har ändå en diskursiv effekt, inte minst då det är *sexualiteten* själv som står som subjekt i meningen som *till varje pris kräver att få sitt utlopp*. Här är den *manliga sexualiteten* agent i den verbala processen då den *kräver*, men mottagare i den materiella processen då den *får* utlopp. Exemplet som nämns som den kraft som kan dämpa den okuvliga sexualiteten är idrottsevenemang och den manliga identiteten fylls med ytterligare innehåll, om vilka utomstående faktorer som påverkar hans handlande.

I den senaste av utredningarna (SOU 2010:49) ger man sig på betydligt färre spekulationer. Språkligt kan man se en skillnad, som eventuellt är en medveten strategi för att skapa en utjämning av skillnaderna i beskrivningar av kön. Trots att denna sammanfattning är mer omfattande än de förra, så nämner man inte deltagare i processer alls lika frekvent. Säljare är inte längre självklart synonymt med kvinnor, och köpare är inte längre självklart synonymt med män, trots att man påtalar att det oftast är så. Nästan hälften av de deltagare som innefattas i diskursen benämns med könsneutrala begrepp, som *person*, och bland de resterande nämns män i något högre utsträckning än kvinnor.

I de utredningar som getts ut innan sexköpslagen infördes 1999, nämns exempelvis behov som *spänning*, *kravlöshet* och en okuvlig *sexualitet* som skäl till att män köper sexuella tjänster. Dessa behov ifrågasätts inte och de verkar inte kunna tillfredsställas av en eventuell partner. I utvärderingen (SOU 2010:49) av sexköpslagen är man mer försiktig kring uttalanden om vilka behov som sexköpet är ett uttryck för, annat än att det är ett sexuellt behov.

6.2.3 Den specifika kvinnan

I de tidigare utredningarna (SOU 1981:71 och SOU 1995:15) beskrivs kvinnor, i jämförelse med män, mer specifikt och det är tydligt att man vet mer om säljarna i sexhandeln. Historiskt har det också alltid varit mer fokus på sexsäljarna, och man kan se en mer stabil diskurs kring hur de framställs i utredningarna. Större fokus riktas på sexsäljarna vilket kan tolkas som att utredarna känner till dem bättre som en specifik grupp. Språkligt märks detta bland annat genom att de i högre grad betecknas i bestämd form, medan männen i större utsträckning är en anonym hypotetisk grupp. När man skriver om den säljande parten i sexhandeln menar man i allmänhet en kvinna, och både till innehållet i texten och av vilka formuleringar man gör kan man utläsa ganska specifika beskrivningar av vem kvinnan är, vad hon har för bakgrund och vilka konsekvenser det innebär för henne att sälja sex. Ca två tredjedelar av innehållet i den första utredningen (SOU 1981:71) handlar om kvinnor, som synonymt med säljare eller potentiella säljare, och de nämns i mer än hälften av fallen i bestämd form, vilket ger en bild av att man är väl bekant med gruppen, och att den skiljer sig från någon annan grupp. Män/köpare beskrivs inte alls i lika hög grad i bestämd form, men i den andra utredningen (SOU 1995:15) kan man se en viss skillnad. Kvinnor har fortfarande den mesta av den innehållsmässiga uppmärksamheten, rent kvantitativt, men omtalas i allt lägre grad i bestämd form. Det motsatta har hänt med språket kring männen som nu omskrivs till nästan hälften i bestämd form. I propositionen ”Kvinnofrid” (proposition 1997/98:55) som föregick lagändringen, däremot, så handlar inte ens tredjedel av texten om männen/köparna, trots att det är dem man föreslår ett straffansvar för.

Som jag visat i ett tidigare avsnitt menar man att det för den kvinna som säljer sexuella tjänster många gånger innebär ”ett sätt att leva, en identitet” (SOU 1995:15 s.110), vilket också förstärks i utredningarna när man genom språket konstruerar *den prostituerade* med en titel hon har dygnet runt, alla dagar i veckan. I utredningarna kan man läsa att det innebär ett oundvikligt lidande att sälja sexuella tjänster, och det är svårt att dra en gräns mellan försörjning och identitet. Man presenterar att den genomsnittliga arbetsdagen, för en kvinna som säljer sex, är fyra timmar lång under vilken hon säljer sexuella tjänster till fem män (SOU 1995:15 s.115), men det finns i princip inga presentationer om vad hennes liv innehåller i övrigt, i form av handlingar och aktiviteter.

Mer än hälften av de gatuprostituerade missbrukar t.ex. narkotika eller alkohol. (SOU 1995:15 s.141)

Till de anhöriga som drabbas av könshandelns skador hör främst de prostituerades barn. Barnen påverkas självfallet av moderns känslomässiga störningar, hennes ofta splittrade syn på sexualitet och hennes sociala isolering. (SOU 1995:15 s.147)

I låg utsträckning presenterar man, eller spekulationer om, vad kvinnan *gör* de resterande 20 timmar på dygnet, men desto mer om de omständigheter som omger henne. Att mer än hälften missbrukar, är en beskrivning i form av handling där de rent teoretiskt framställs som agenter, men som ändå bara skapar en vag bild av vad det innebär. Den andra, knappa hälften, som inte missbrukar beskrivs inte närmare, vilket gör den, förhållandevis ändå stora gruppen, märkligt osynlig. Det är den missbrukande delen man målar fram, och en missbrukande kvinna positioneras också med ett avstånd från andra kvinnor. I förhållande till barnen nämns den prostituerade kvinnan som *modern*, vilket man kan tolka som ett försök att integrera den annars splittrade identiteten, även om man beskriver henne som en negativ förebild och en otillräcklig förälder. Att man i citatet ovan stärker påståendet med *självfallet*, och skriver *modern* och *hennes* istället för *sina mödrars* skapar en känsla av en speciell kvinna som man känner till väl, men att det samtidigt gäller alla. En alternativ formulering hade kunnat vara

Barn riskerar i stor utsträckning att påverkas av föräldrars känslomässiga störningar, splittrade syn på sexualitet och sociala isolering.

Papporna till dessa barn, deras sociala situation och förmåga att kompensera för moderns brister nämns inte. Angående de sexsäljande kvinnornas hälsa uttrycker man sig övertygande, och den diskursiva modaliteten är hög.

Säljarna i könshandeln lider i stor utsträckning av ohälsa och drabbas också ofta av skador genom misshandel och andra övergrepp. De får nästan undantagslöst psykiska besvär. Många av dem missbrukar alkohol och narkotika. Missbruket är ibland orsak till att de prostituerar sig, ibland något som de tar till för att stå ut med sin hantering. (SOU 1995:15 s.212)

När man med hjälp av transitivitet undersöker citat som beskriver säljarna ser man att de, då de är deltagare i processer, oftast är det som mottagare av negativa händelser. Till skillnad från när männen diskuterades, ger man när det gäller kvinnorna inte uttryck för några reservationer när man skriver om konsekvenserna av sexhandel. Tvärtom har man istället lagt till ord som förstärker övertygelsen i påståendena, som *självfallet*. Man skriver även genomgående i presens, vilket är formen för att skriva att någonting händer nu eller ofta, och att det är ett belagt fakta. Modaliteten i dessa påståenden är alltså hög. När man beskrev männen, vilket jag har skrivit om tidigare i kapitlet, reserverade man sig för ett antal grupper man inte kunnat nå med sina undersökningar (1995:15 s.112), och modaliteten var låg. En motsvarande beskrivning av de grupper kvinnor man inte kunnat nå är ”kvinnor i inomhusprostitutionen, kvinnor med utländsk härkomst och de psykiskt sjuka kvinnorna” (Ibid s.14). 2010 konstateras det i utvärderingen av sexköpslagen (2010:49 s. 128) att förtroendet för myndigheter bland kvinnor som säljer sex är bristande, och har varit så länge, men det framgår inte att som ett hinder för att nå en tillräckligt representativ grupp. Tvärtom har beskrivningar av kvinnor i prostitutionen, över lag, länge varit ganska entydiga.

Säljarna i gatans könshandel rekryteras mestadels bland kvinnor som på olika sätt fått en dålig start i livet, som tidigt berövats sin självrespekt och fått en negativ självbild. På senare tid har sambandet mellan prostitution och sexuella övergrepp i barndomen blivit alltmera uppenbart. Prostitutionsdebuten handlar sällan om ett plötsligt djupt fall i förnedring. (1995:15 s.119)

Genom att uppmärksamma ord som är öppna för intersubjektiva tolkningar kan man se vilka nyanser författaren är ute efter att konstruera verkligheten i. Det här citatet, som också finns med i propositionen som förgick kriminaliseringen av sexköp (Proposition 1997/98:55 s. 102), innehåller formuleringar som öppnar för associationer hos läsaren. Ordet *berövats* skapar direkt bilden av ett oskyldigt och maktlöst offer och även om man talar om att det *sällan* handlar om ett *plötsligt djupt fall i förnedring*, så står det klart att det är ett *fall* och en *djup förnedring* det handlar om, oavsett om det är plötsligt eller ej. Det tycks finnas en tendens att göra kvinnor till entydiga offer medan männen konstrueras som förövare, även om denna tendens också kan problematiseras.

Sexsäljande kvinnor framställs alltså i stor utsträckning som en specifik grupp, som man förmedlar att man har förhållandevis stor kunskap om. Att sälja sexuella tjänster framstår som en identitet som den sexsäljande kvinnan bär hela tiden, och den inrymmer ytterst lite utrymme för variationer.

6.2.4 Kvinnor som oförmögna att välja?

I argumentationen som rör sexsäljarna görs de framför allt till passiva mottagare av händelser.

Även för många av kvinnorna skulle en kriminalisering få en avhållande effekt. Framför allt skulle kriminaliseringen utgöra ett effektivt medel för att hindra kvinnor att ge sig in i prostitution. Kvinnorna skulle också få en starkare ställning när det gällde att stå emot en påtryckare om de kunde hänvisa till att verksamheten var brottslig. (1995:15 s.17)

Här är kvinnorna tydligt positionerade i förhållande till en annan hypotetisk person, som klart underordnade. Utan lagen framstår de nu ha en svagare ställning *gentemot en påtryckare*, och att kriminalisera även kvinnorna, vilket man föreslår i denna utredning, menar man alltså skulle ge dem något att ”skylla på” när inte deras egen vilja räcker till. Man skall alltså hjälpa kvinnan genom att kriminalisera det hon annars skulle behöva göra. Även om man inte skriver rakt ut vem denna *påtryckare* skulle kunna vara, så kan läsaren gissa sig till att det är en hallick man menar, och en hallick associeras med en man i utredningen (1995:15 s. 117). Detta skapar en tydlig positionering i förhållandet mellan könen, och man visar att kvinnan behöver svara inför en man, vilket också reproducerar könsmaktsordningen.

I propositionen (1997/98:55) har man tagit till sig bilden av den sexsäljande kvinnan som den utnyttjade och utsatta parten. Man föreslår dock slutligen en kriminalisering av bara den köpande parten, som ett sätt att skydda kvinnan.

Prostitutionsutredningens förslag att kriminalisera såväl köpare som säljare har mötts av en omfattande kritik från så gott som samtliga remissinstanser. Även regeringen gör den bedömningen att även om prostitutionen som sådan inte är en önskvärd samhällsföreteelse så är det inte rimligt att också kriminalisera den som, åtminstone i flertalet fall, är den svagare parten som utnyttjas av andra som vill tillfredsställa sin egen sexualdrift. Det är också viktigt för att motivera de prostituerade att söka hjälp för att komma bort från prostitutionen, att de inte känner att de riskerar någon form av påföljd för att de varit verksamma som prostituerade. (1997/98:55 s.104)

Man väljer alltså att skydda de sexsäljande kvinnorna genom att inte kriminalisera dem, och på så sätt riskera att de inte vågar söka sig ifrån prostitutionen. Köparna nämns bara svävande (”andra”) som de sexsäljande kvinnorna utnyttjas av, och om kriminaliseringen eventuellt påverkar köparna i något liknande avseende diskuteras inte.

I den senaste utredningen (SOU 2010:49) har utgångspunkten för arbetet varit att köp av sexuell tjänst skall fortsätta vara kriminaliserat, men man menar dock att detta inte ska ha påverkat förhållningssättet till förbudet (SOU 2010:49 s.59). I utredningen (Ibid), som utgör en utvärdering av lagen, låter man personer med erfarenhet av prostitution uttala sig om hur de upplever kriminaliseringen. De två grupper man skiljer på bland sexsäljande kvinnor, när det gäller deras egen åsikt i frågan, är den grupp som alltså befinner sig i sexhandeln och de som lämnat den, vilket av uppenbara skäl till stor del positionerar dem för och emot sexhandel.

De personer som utnyttjas i prostitutionen uppger att kriminaliseringen förstärkt det sociala stigma det innebär att sälja sex. De beskriver att de valt att prostituera sig och upplever sig inte vara ofrivilligt utsatta för något. Även om det inte är förbudet att sälja sex upplever de sig vara jagade av polisen. (2010:49 s.129)

Genom den nya benämningen av sexsäljare som *personer som utnyttjas i prostitution* har man utan att behöva skriva något mer redan slagit fast att de som säljer sex utnyttjas, och således är offer. Citatet ovan kan tyckas absurt då det är just dessa personer som uttalar sig om raka motsatsen.

Processerna i citatet är *uppper*, *beskriver* och *upplever*. De första två är verbala handlingar och *upplever* är en mental händelse. Genom att formulera sig på detta sätt undviker utredaren att skriva ut några fysiska händelser som predikat i texten, vilket ger intrycket av att de fysiska processerna (*inte utsatta* och *jagade*) bara gäller just dem som uttalat sig här, och knappt det. Ett stycke längre ner i texten konstaterar man att dessa negativa upplevelser av kriminaliseringen inte bör tillmätas någon betydelse.

När det gäller de personer som fortfarande utnyttjas i prostitution måste ovan nämnda negativa effekter av förbudet som de beskriver närmast betraktas som positiva sett utifrån perspektivet att syftet med lagen är att bekämpa prostitutionen. (2010:49 s.130)

I detta påstående beskrivs personer man talar om som mottagare, i och med benämningen *som utnyttjas av*. Samtidigt verkar syftet vara att måla fram dem som ansvariga handlande individer, som skall bekämpas med lagstiftningen, genom att påverkas negativt. Det förutsätter, till skillnad från tidigare uttalanden, att säljarna gör aktiva val, och agerar som handlande agenter som väljer försörjningssätt baserat på hur positivt eller negativt de upplever situationen. Om man ser på de sexsäljande kvinnorna som offer för prostitution skall man alltså med hjälp av lagen skyddas, och om kvinnorna som säljer sex upplever att de gör det som ett fritt val är det positivt att de upplever sig jagade.

I detta avsnitt kan man se att sexsäljande kvinnor beskrivs som passiva och underordnade de män som på olika sätt står i relation till dem i sexhandeln. De framställs även som underordnade i relation till samhället som behöver skydda dem, dels då de inte själva är förmögna att av göra sitt eget bästa.

6.2.5 Konsekvenser av att delta i sexhandeln för kvinnor och män

Den språkliga konstruktionen av offer och gärningsmän sker på flera olika sätt i texten. Det sker inte alltid konsekvent kring grupperna, varken inom eller mellan de olika utredningarna, men när man tittar närmare kan man ändå se vissa tydliga mönster. Dock inte alltid i linje med det officiella förslaget man lämnar. Tolkningen av dessa positioner är enklare och mer konsekvent i de tidigare utredningarna och blir mer uppluckrad mot slutet. I den första utredningen (SOU 1981:71), där man jämför kvinnor med säljare, finns det flera tydliga exempel där man beskriver kvinnan som utsatt och som en passiv mottagare av negativa konsekvenser.

De sociala följderna för kvinnor som prostituerat sig regelbundet under en längre tid blir inte så sällan stora. Kvinnor isoleras ofta från släkt och vänner och förlorar kontakten med det etablerade samhället. Relationen till män utanför prostitutionen blir svårbemästrade för många av dem. Likaså kan många känna ett sådant förakt och avståndstagande inför sin egen kropp och sexualitet att detta kan omöjliggöra fungerande relationer. Risken för en kvinna som prostituerar sig att utsättas för psykiskt eller fysiskt våld är stor, i synnerhet om hon lever i en hallickrelation. Likaså ökar risken för missbruk, av alkohol

och narkotika, liksom risken att drabbas av könssjukdomar. (SOU 1981:71 s.13)

Den aktuella deltagaren ovan är *kvinnor/kvinnor som prostituerat sig* (även nämnda som *kvinnor, dem och många*) och en mängd olika processer där hon kan räknas som deltagare nämns. Huvudprocessen, som presenteras som den allmänna konsekvensen, är att *följderna inte så sällan blir stora*. Alltså en händelse, där kvinnan är mottagare. Det förklaras sedan närmare genom att man beskriver en rad processer. För att sammanfatta så sker, i huvudsak, sju processer (hon isoleras, förlorar kontakten, relationer blir svårbemästrade, relationer omöjliggörs, de kan känna förakt, riskerar att utsättas för våld, och riskerar att drabbas av könssjukdomar), som kvinnorna framhålls som deltagare i, och alla är beskrivna som händelser. Det är saker som verkar hända utanför någons kontroll, och *kvinnor som prostituerat sig* positioneras som mottagare av dessa händelser. En av processerna, som är en mental händelse; *känna*, uttrycks med låg modalitet; att de *kan* känna, det är alltså inte säkert att de känner, vilket gör det tveksamt om det alls är en händelse. I den sista meningen, angående risken för missbruk och könssjukdomar, nämns egentligen inte kvinnan som deltagare alls och i de övriga har hon, rent grammatiskt, degraderats i fråga om meningens uppbyggnad. På rad tre är det, grammatiskt sett, *relationen* som är subjektet som är föremål för händelsen; den *blir* svårbemästrad. På femte raden är det *detta* (föraktet och avståndstagandet) som *omöjliggör* relationen, och på sjätte och åttonde raden är det *risken* som vid tre tillfällen *är* stor och *ökar*. I ingen av de nämnda händelserna pekar man heller ut någon annan agent som ansvarig för processerna, och läsaren får en tydlig bild av att detta är saker som bara sker, automatiskt. Att beskriva passiva mottagare av negativa händelser utgör ett bra exempel på att konstruera offer.

Konsekvenserna av sexhandel bär på tydliga könsmonster, som fungerar som skillnadsmarkörer, könen emellan. Konsekvenserna för män skrivs i samma utredning så här

För de flesta män som någon enstaka gång varit köpare har prostitutionen troligen inga direkta följor. De män som däremot mer regelbundet besöker prostituerade tar sannolikt viss psykisk skada. Deras förmåga att upprätta normala relationer begränsas. Deras föreställning om kvinnan som en vara, som kan köpas för pengar späds på. Deras benägenhet att skilja ut sexualiteten och begränsa den till känslolös utlösning ökas. (1981:71 s.13)

Den första gruppen deltagaren som nämns är *de flesta män som någon enstaka gång varit köpare*. För den gruppen beskrivs inga konsekvenser, och en sådan grupp har ingen uttalad ansvarighet bland säljarna vid den här tiden. Den andra gruppen deltagare är *män som mer regelbundet besöker prostituerade*, och en tredje är *kvinnan*. Redan här har man uttalat en process som en handling i vilken män är agenter, i presens/nutid. *Män* står i obestämd generell form och *kvinnan* i bestämd. Huvudprocessen, som presenteras som den eventuella risken, är att de *sannolikt tar viss psykisk skada*. Här har man lagt till både *sannolikt* och *viss* för att reservera sig. Att de *tar* skada kan tolkas som att de positioneras som agenter, trots den negativa innebörden. Hur, preciserar man sedan närmre genom att tala om hur tre olika resurser som männen besitter, påverkas till det sämre genom händelser som; *begränsas*, *späds på* och *ökas*. Man kan av de tre sista meningarna i stycket utläsa vart utredarna har sin utgångspunkt, vad gäller hur man ser på de rådande omständigheterna för männen; *deras förmåga*, *deras föreställning* och *deras benägenhet*. Vad gäller de ursprungliga omständigheterna konstrueras männen som agenter i två fall. De har, egentligen, en förmåga att *upprätta normala relationer*, som emellertid bara *begränsas*, och de har, redan, en benägenhet att *skilja ut* och *begränsa sexualiteten till en känslolös utlösning*, vilket *ökas*. Angående de ursprungliga förmågorna konstrueras alltså mannen som agent, och sedan är hans *förmåga* och *benägenhet* objekt för händelser. Slutligen så får

deras föreställning som späds på tolkas som en mental händelse, som redan är etablerad men i och med regelbundna prostitutionsbesök förstärks. Angående själva formuleringen *en kvinna som en vara, som kan köpas för pengar*, har en passivering gjorts och en ansvarig agent för handlingen utelämnas.

I den 14 år yngre utredningen (SOU 1995:15) är det officiella förslaget att kriminalisera både köpare och säljare, men även här finns exempel på hur man beskriver negativa konsekvenser för både köpare och säljare, men med tydliga språkliga skillnader.

Säljarna i könshandeln lider i stor utsträckning av ohälsa och drabbas också ofta av skador genom misshandel och andra övergrepp. De får nästan undantagslöst psykiska besvär. Många av dem missbrukar alkohol och narkotika. Missbruket är ibland orsak till att de prostituerar sig, ibland något som de tar till för att stå ut med sin hantering. (1995:71 s.212)

En del av köparna förefaller att ha allvarliga problem när det gäller synen på förhållningssättet till sexualitet. Några har svårt att etablera en normal relation till en kvinna. Det är antagligt att deras problem befästs och förvärras i könshandeln. Troligen skulle många av männen behöva behandling. (1995:15 s.212)

I det första citatet hittar man fem exempel på processer; *lider, drabbas, får besvär, missbrukar och tar till*. Det är med en stark övertygelse hos utredaren att dessa konsekvenser finns, då de är alla skrivna i presens - det är något som händer nu eller ofta. Här är alltså modaliteten hög. Det förstärks också med modala uttryck som *i stor utsträckning, ofta* och *nästan undantagslöst*. Deltagarna i processerna är *säljarna*. De två sistnämnda processerna är handlingar där säljarna är aktivt handlande agenter, medan de övriga tre processerna är händelser som ger uttryck för en passivitet hos säljaren.

I det andra citatet, som avser beskriva sexköparna/männen skriver man på ett annorlunda sätt. Till exempel innehåller stycket tre ord som fungerar som reservation för det man påstår; *förefaller, antagligt* och *troligen*, innan man uttrycker processer. Deltagarna är *köparna* och även här uttrycks en låg modalitet; *en del av*, och *några av*, och det är svårt att utläsa några egentliga processer alls.

Man kan alltså se en avgörande skillnad på hur man talar om konsekvenserna för kvinnor och för män i sexhandeln. Män framställs som handlingskraftiga, stabila och känslökalla, medan kvinnor framställs som svaga, sköra och utsatta.

6.3 Vilka värden argumenterar man för att skydda?

Kriminalisering av sexhandels parter har, som jag påpekat tidigare, diskuterats under lång tid, och det finns flera argument, både för och emot – pro-argument och contraargument. Att i en diskussion för en tes även lägga fram argument som talar emot den egna tesen är sätt att lägga upp argumentationen som kan vara effektivt. På så sätt får författaren möjlighet att direkt bemöta de argument man förväntar sig från meningsmotståndare. Sedan kan man, i sin tur, bemöta och lägga fram nya argument som punkterar dem, vilka kallas för contraargument av andra ordningen (Börjesson & Boréus 2010).

En tes som samtliga utredningar tycks driva är att sexhandel är ett oönskat inslag i samhället. På olika sätt visar man vad det gör med de berörda individerna och vad det innebär för konsekvenser för individer och samhället. För att kunna göra någonting åt sexhandeln behöver man veta någonting om det, konstaterar man. Genom att titta på vad utredningarna kommer fram till att man bör göra åt fenomenet, kan man säga ytterligare någonting om vad man anser att man vet om det, men också vilka intressen det är man vill, och behöver, skydda. Det går att utröna vilken kunskap man i utredningarna menar att det finns om respektive aktör, och fenomenet i stort. I alla de undersökta texterna kommer man fram till att sociala åtgärder är viktiga, och så småningom bestämmer man sig även för att kriminalisera den ena parten. Nedan kommer jag att redogöra för de teman man kan urskilja kring de åtgärder man föreslår, angående vilka värden det är man ämnar skydda. Detta gör jag genom att ta upp vilka pro- och contraargument man framfört, och hur man styrkt, respektive försvagat, dess relevans.

6.3.1 Ett socialt problem

I den första utredningen (SOU 1981:71) argumenterar man för att bekämpa sexhandeln genom uppfostran, utbildning och uppsökande social verksamhet riktad mot gatuprostitutionen. De sociala insatserna, kan man läsa i denna utredning, skall främst riktas mot gatuprostitutionen och fungera genom att påverka de prostituerade, som lever i socialt utanförskap och ohälsa. Även männen skadas, men inte på alls samma sätt, och i vissa fall har man till och med övervägt ifall prostitutionen fyller en social funktion för män.

Ett skäl att godta prostitution sägs ibland vara att den är enda möjligheten för handikappade män att få sexuellt och känslomässigt umgänge. Det har dock visat sig att det är få handikappade män som söker prostitutionskontakter och att det rent känslomässiga utbytet i allmänhet är ringa. (SOU 1981:71 s.14)

Detta är alltså ett argument som man direkt bemöter med ett contra-argument – att det är få handikappade män som använder sig av denna möjlighet, men det säger ändå något om ett intresse man ser som värdefullt att bevaka. De handikappade männens möjligheter att på egen hand ingå personliga och genuina sexuella och känslomässiga relationer framstår som små, och gruppen ”handikappade män” framställs som i behov av en utomstående kraft som bevakar deras intressen. I första hand är det dock kvinnors behov av skydd genom olika insatser som lyfts fram. Till skillnad från de handikappade männens sexualitet framstår unga flickors sexualitet som något som bör skyddas, även då, eller kanske speciellt då, flickorna själva verkar ha ett behov av att leva ut den.

En viss form av ”byteshandel” – sex för den andres skull, för att infria oöverlagda löften eller kamraters förväntningar – återfinns i många sexuella relationer bland unga och tillhör det normala. På samma sätt kan många och skiftande sexualpartners förekomma utan att detta utgör något tecken på begynnande prostitution. Det

finns dock anledning att uppmärksamma ett sådant beteende hos en ung flicka, eftersom det kan vara tecken på att hon befinner sig i en riskzon. (SOU 1995:15 s.103)

Ur citatet kan man utläsa att det är skillnad på unga flickors, och unga pojkars behov av skydd angående sexualiteten, då detta sexuella uttryck är vanligt och *normalt* bland unga, men bör uppmärksammas hos en flicka. Detta skulle alltså i förlängningen kunna leda till ett liv i prostitution, i vilket hon också förmodas fara mycket illa.

Den allmänna uppfattningen bland dem som har praktisk eller teoretisk kunskap om könshandeln är, att denna medför skador för kvinnorna av psykiskt, fysiskt och socialt slag, ofta av djupgående natur. (SOU 1995:15 s.13)

Detta citat visar, likt citat jag valt att belysa i andra kapitel, att man vill vara tydlig med att visa att de sexsäljande kvinnorna i flera avseenden är en utsatt grupp. De sexsäljande kvinnorna framstår som i låg grad förmögna att ta hand om sig själva och att bevaka sina egna intressen, och är således i behov av samhällets stöd, både vad gäller omvårdnad och i att ta beslut om hur de skall leva.

Den sociala verksamheten har visat sig effektiv när det gäller att motivera de kvinnor som prostituerar sig att sluta samt för att hjälpa och stödja dem då de beslutat sig för att upphöra med prostitution. (---) Här vill jag särskilt framhålla och värdesätta betydelsen av att socialarbetarna arbetar ute på gatan bland de prostituerade och deras kunder. (SOU 1981:71 s.151)

Samhället behöver alltså gå in och motivera kvinnor att sluta att sälja sex. Vad de skall motiveras *till* däremot, framgår inte. I propositionen (1997/98:55) framgår det att de prostituerade kvinnorna, även om de inte bör kriminaliseras direkt, ändå kan vara föremål för olika typer av skyddslagstiftning.

I vissa fall kan skyddslagstiftning komma att aktualiseras för de prostituerade. Det gäller bl.a. socialtjänstlagen (1980:620), lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga och lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall. Smittskyddslagen (1988:1472) kan också i vissa fall bli tillämplig. (Proposition 1997/98:55 s.103)

Utan att behöva gå in allt för djupt på vad dessa lagar innebär så förstår man alltså här att behovet av att skydda kvinnorna är otroligt starkt, då tvingande lagstiftning kan bli aktuellt att använda i skyddande syfte, i vissa fall då de prostituerade inte går att motivera till frivillig förändring.

6.3.2 En fråga om jämställdhet

En central riktning i alla utredningarna tycks också vara frågan om jämställdhet mellan könen. Jämställdhet mellan könen framställs som något eftersträvanvärt, och en självklarhet i ett modernt samhälle, men i behov av aktivt arbete för att kunna uppnås.

I ett samhälle där män och kvinnor är jämställda, där barn regelmässigt har nära och känslomässigt fullvärdiga kontakter inte bara med mor utan också med sin far och där barnen ser kvinnorna delta i samhällslivet utanför hemmen på samma villkor och i samma utsträckning som männen kommer förutsättningarna för att

komma till rätta med sociala problem i allmänhet, och däribland även prostitution, att i väsentliga hänseenden vara betydligt bättre än idag. (SOU 1981:71 s.140)

Ett jämställt samhälle skulle alltså öka förutsättningarna för att komma till rätta med problemet som sexhandeln innebär, och vad ett jämställt samhälle betyder kan man utläsa av det här citatet. Man ser också vilket samhälle den aktuella utredningen utgår ifrån och på vilket sätt det inte betraktas som jämställt. Man förmedlar att barn har en närmare relation till sin mor än till sin far, att kvinnor i första hand tar hand om hemmet och att männen är mer aktiva i samhällslivet. Det är alltså t.ex. de förutsättningarna man menar bidrar till ojämlikhet, sociala problem och prostitution. I den efterföljande utredningen (SOU 1995:15) använder man allt kraftigare uttryck för att beskriva vilka konsekvenser sexhandeln har för individer och samhället.

Könshandeln skadar också samhället i stort. Att män kan köpa tillträde till kvinnors kön för att tillfredsställa sina egna sexuella behov strider mot uppfattningen om alla människors lika värde och strävandena mot full jämställdhet mellan kvinnor och män. Könshandeln förmedlar en oacceptabel människosyn och är ett hinder för individens utveckling. Till de negativa verkningarna för samhället hör också kostnaderna för de sjukdomar och skador som prostitutionen orsakar och den kriminalitet som ingår i eller är en följd av könshandeln. (SOU 1995:15 s.13)

Att den kvinnliga sexualiteten går att kontrollera, och köpa för pengar, hävdar man alltså, är synonymt med en oacceptabel människosyn och står i vägen för individers utveckling och lika värde. I den senaste utredningen (SOU 2010:49) uttrycks svårigheter att särskilja sexhandeln från andra problem som omger den, i form av människohandel och koppleri.

Även i vårt land hävdar försvarare av prostitution att man kan göra skillnad mellan frivillig och icke frivillig prostitution, att vuxna människor bör ha rätt att fritt sälja och köpa sex och att förbudet mot köp av sexuell tjänst utgör ett otidsenligt sexualmoraliskt ställningstagande.

Med utgångspunkt i ett jämställdhets- och människorättsperspektiv och med fokus flyttat från utbudet, dvs. de prostituerade, till efterfrågan, dvs. människohandlarna, kopplarna och köparna som utnyttjar andra människor för att tillgodose sina egna eller andras sexuella behov, blir uppdelningen i frivillig och ofrivillig prostitution emellertid inte relevant. (SOU 2010:49 s.59)

Man kan alltså tolka det som att jämställdhetsfrågan nu sträcker sig förbi den enskildes rätt att sälja sin kropp, och istället kommer att handla om huruvida den kraft, som efterfrågan utgör, som utnyttjar och förtrycker utsatta grupper, ska tillåtas ha fritt spelrum. Man tycks mena att detta gör det irrelevant att fråga sig om enskilda kvinnor frivilligt säljer sex eller inte.

6.3.3 Att skydda samhället

Men det är inte bara individer som på olika sätt skall skyddas från sexhandelns konsekvenser utan även samhället i stort. I det här stycket tar jag upp några av de många konsekvenser som lyfts fram som negativa för samhället angående sexhandel. Även positiva konsekvenser som sexhandel kan tänkas innebära för samhället övervägs, men avfärdas dock genast.

Ett annat påstående, nämligen att sexualbrottsligheten skulle minska genom att det finns tillgång till prostituerade finns det inte tillräckliga vetenskapliga bevis för.

Det finns också vetenskapliga undersökningar som pekar på motsatsen. (SOU 1981:71 s.14)

Detta påståendes utgångspunkt skulle alltså ha inneburit att det skulle kunna vara en positiv effekt för samhället, att personer som av olika anledningar har ett utagerande och våldsamt sexuellt beteende, skulle kunna få sitt utlopp för det genom att en speciell grupp kvinnor mot betalning erbjuder dem sina tjänster. Detta argument möts ju, som sagt, omedelbart med ett klart och övertygande contraargument. Den diskursiva effekten av hur man formulerat argumentet, bland annat genom en nominalisering, ett förtingligande, av att *begå sexualbrott*, exempelvis våldtä, är däremot neutraliserande i förhållande till en alternativ formulering som skulle väcka starka känslor hos läsaren. En alternativ formulering skulle kunna vara

Ett annat påstående, nämligen att män i lägre utsträckning skulle begå sexualbrott då de kan köpa sexuella tjänster av kvinnor, finns det inte tillräckliga vetenskapliga bevis för, det finns också vetenskapliga undersökningar som pekar på motsatsen.

Denna formulering förmedlar i högre utsträckning ett ansvar för de handlingar som nämns och trots att meningen fortfarande betyder samma sak så kan budskapet tolkas annorlunda. I övrigt framställer man sexhandel som i allra högsta grad skadligt för samhället, i flera olika avseenden. Men trots det är inte en kriminalisering självklar, och ett förhastat beslut i frågan skulle kunna få negativa konsekvenser, vilket man argumenterade för i den första utredningen (SOU 1981:71) där man förordade en fortsatt straffrihet.

Att åstadkomma förbud vars efterlevnad inte går att kontrollera, urholkar rättsmedvetandet och minskar respekten för andra regler och lagar. (---) Vidare skulle en straffbestämmelse vara svår att utforma och möjligheterna att bevisa att en brottslig handling ägt rum måste bli ytterst begränsade. (SOU 1981:71 s.15)

En kriminalisering är således inte bara en fråga om ifall man är för eller emot prostitutionen, utan även en fråga av praktisk natur angående t.ex. möjlighet till tillämpning. Detta är en viktig punkt, då det gäller att skydda samhället och upprätthålla det samhälleliga system som lagen är en betydande del av. I den efterföljande utredningen (SOU 1995:15) och även fortsättningsvis ansågs detta dock inte utgöra ett problem.

Även om svårigheterna vid en kriminalisering kan tyckas stora, så skall de inte överdrivas. Vid en kriminalisering får förutsättas att detta område ges en högre prioritet inom polisen och får ökade resurser. (---) För den händelse att erforderliga resurser inte skulle anses föreligga för att förstärka både de sociala insatserna och polisen bör man avstå från att kriminalisera könshandeln *nu* och istället inrikta ansträngningarna på sociala insatser, däribland det föreslagna prostitutionscentret. (SOU 1995:15 s.18)

Här kan man utläsa att utredaren anser frågan vara så pass viktig att de resurser som krävs också bör ges. Ändå garderar sig utredaren genom att poängtera att de sociala insatserna bör gå före och modaliteten i påståendet sjunker således. Det tog också ett par år innan man faktiskt stiftade lagen, och i propositionen (1997/98:55) som föregick den talade man om vikten av att bekämpa sexhandeln trots eventuella kostnader, då de i relation till vad sexhandeln innebär i sin helhet, inte kan anses för stora.

Det råder emellertid ingen tvekan om att prostitutionen medför allvarliga skador både för de enskilda och samhället. Omkring de prostituerade förekommer i regel en omfattande kriminalitet av olika slag som t.ex. narkotikahandel, koppleriverksamhet, misshandel m.m. De prostituerade har också i allmänhet en mycket svår social situation. Det är därför en viktig samhällsangelägenhet att prostitutionen bekämpas. (Proposition 1997/98:55 s.104)

De sexsäljande kvinnorna framställs alltså som utsatta, men även som något som drar andra oönskade företeelser med sig, som innebär en negativ påverkan på samhället. Samhällets intressen kan alltså också behöva skyddas och försvaras i förhållande till de sexsäljande kvinnorna.

De prostituerade är ofta utsatta för olika brott som misshandel, våldtäkt och stöld men gör sig också själva skyldiga till brott i inte obetydlig omfattning. Kvinnornas anhöriga och framför allt deras barn drabbas på olika sätt direkt och indirekt av de skador kvinnorna ådrar sig i könshandeln. (SOU 1995:15 s. 13)

För den händelse prostitution ej kriminaliseras och myndigheterna fortsätter att inte ens söka tillämpa gällande skattelagsstiftning mot de prostituerade, har samhället avhänt sig ett verksamt medel då det gäller att förmå enskilda prostituerade att upphöra med verksamheten. Åtminstone för en del av de prostituerade kvinnorna är det förhållandevis stora och 'lättförtjänta' inkomsterna den stora drivkraften. Det finns ingen anledning varför samhället skulle avstå från att kräva ut den skatt som de prostituerade enligt gällande regler är skyldiga att betala. (SOU 1981:71 s.150)

Man kan alltså tolka det som att de sexsäljande kvinnorna samtidigt som de själva är utsatta också själva utsätter både anhöriga, övriga samhällsmedborgare och samhället för lidande i varierande omfattning. Den ekonomiska aspekten och vad den innebär för samhället är en angelägenhet som får uppmärksamhet, dels i fråga om uteblivna skatteintäkter, men även angående kostnader för vård, behandling och andra insatser som sexhandels konsekvenser beräknas innebära. Slutligen lämnar man det, i utvärderingen av lagen (SOU 2010:49), öppet huruvida den sexsäljande parten är att se som målsägare eller inte.

Det har som ovan framhållits inte någon avgörande betydelse om brottet uppfattas som huvudsakligen ett brott mot person eller mot allmän ordning. En prövning får göras i varje särskilt fall av om en person är så direkt berörd av brottet att hon eller han bör betros med att utöva den offentliga funktion en strafftalans innehåller. Frågan om den som utnyttjas i prostitution ska betraktas som målsägande eller inte kan inte regleras genom särskild lagstiftning, annat än möjligen om 20 kap. 8 § rättegångsbalken skulle ses över mera allmänt. Vi redovisar därför vår bedömning utan att föreslå några lagändringar. (SOU 2010:49 s. 250)

Man slår fast att den *person som utnyttjas i prostitution* kan vara att se som målsägare (SOU 2010:49 s. 247), men att det skall avgöras från fall till fall. Att man talar om att *betros* en person att utöva funktionen som målsägare kan tolkas som att det ytterst är samhällets intressen man med lagen ämnar skydda.

Jag har alltså ur de olika utredningarna urskiljt i huvudsak tre olika värden som man anser vara värda att skydda. Det första är de individer som drabbas av social utsatthet i könshandel, både

kvinnor och män. Det andra som behöver försvaras mot sexhandelns konsekvenser är jämställdheten som man anser är en nödvändighet i ett modernt samhälle, och det tredje är samhället i sig. Det sista riskerar dock att drabbas negativt både av sexhandelns konsekvenser, men även av de konsekvenser som kan följa av en kriminalisering, om det inte kan säkerställas att förbudet efterlevs.

7 Sammanfattning och slutdiskussion

Avslutningsvis vill jag, med utgångspunkt i de inledande frågeställningarna, reflektera kring den utveckling som skett mellan den första och den sista utredningen jag har undersökt. Studiens syfte var att undersöka de förarbeten som ledde fram till kriminaliseringen av sexköp utifrån följande frågeställningar:

- Vad kännetecknar den dominerande diskursen kring sexhandel i förarbetena till kriminaliseringen av sexköp?
- Hur framställer man den köpande och säljande parten i diskussionen om sexhandel?
- Hur argumenterar man för och emot kriminalisering av sexhandel, och vilka värden kan man av den argumentationen utläsa att man ämnar skydda?

Från att, till allra största del, ha fokuserat på prostituerade kvinnor som en grupp till att kriminalisera sexköp har man ändå inte riktigt lyckats att rikta om det diskursiva fokuset. I de tre utredningarna jag har undersökt kan man se en stegvis förändring som gått trögt. De tre utredningarna innehåller ett par parallella förändringar. Dels en, trots stora försök, mycket svag förändring kring diskursen i fråga om vilket fenomen man diskuterar; från ”prostitution” till ”Köp av sexuell tjänst” och en viss förändring kring hur man beskriver köpare respektive säljare. Sammanfattningsvis tycker jag nog dock att utvecklingen av hur man beskriver köpare och säljare i sexhandeln också är relativt svag, och snarare tenderar att bli diffusare gällande båda grupperna än tydligare gällande köparna i den sista utredningen. I fråga om de formella förslagen är utvecklingen mer konkret. I den första utredningen, då fokus relativt oproblematiserat låg på den prostituerade kvinnan, föreslog man inte heller några juridiska åtgärder. I den andra utredningen försökte man fördela uppmärksamheten jämnt mellan den köpande och säljande parten och föreslog då också att kriminalisera båda parter. Det mötte mycket kritik då den prostituerade kvinnan samtidigt i hög grad framställdes som ett passivt offer, som var föremål för ett garanterat lidande. Kanske är den hållningen att se som ett oundvikligt steg att ta för att sedan kunna flytta över fokus helt på köparen och kriminalisera den köpande handlingen.

Det samhälleliga intresset i att bekämpa prostitution har i min undersökning visat sig grunda sig i behovet av att skydda flera olika värden; individer, jämställdheten och samhället. Jag kan där-
emot tycka att det är problematiskt om man inte i större utsträckning intresserar sig för vilka bakomliggande samhälleliga inslag som ligger till grund för sexhandel. Då man idag debatterar om huruvida det är utbudet eller efterfrågan som utgör motorn i sexhandeln bör man, enligt min mening, lyfta blicken och uppmärksamheten till den större kontexten. Vilka system, normer och värderingar i samhället är det som lägger grunden för de skillnader mellan könen som gör att den heterosexuella sexhandeln i så avgörande utsträckning innebär att det är kvinnor som säljer sex och män som köper?

Att titta ännu närmare på hur manliga och kvinnliga identiteter framställs, formas och reproduceras är alltså något som i detta avseende skulle vara intressant att undersöka även i andra avseenden. Personligen skulle jag, efter att ha sällat mig ömsom till de som i första hand värnar om kvinnors rätt att ingå avtal om sin egen kropp, och ömsom till de som menar att prostitution är ett uttryck för förtryck och patriarkala strukturer, eventuellt kunna tänka mig ett alternativ där brottet bedömdes utifrån den effekt det har i det enskilda fallet. Utan att göra anspråk på att ha tillräcklig kunskap om hur ett brott som ”sexuellt utnyttjande” bedöms, vill jag ändå spekulera i hur det skulle kunna se ut om den lagstiftningen istället hade varit tillämplig i fråga om sexköp.

Inom ramen för en sådan lagstiftning borde, enligt min mening, detta, att förmå en annan människa att utföra en sexuell handling (genom exempelvis ekonomisk ersättning) som hon eller han inte annars skulle utfört, kunna betraktas som just sexuellt utnyttjande. Vid en sådan bedömning hade omständigheterna runt omkring kunnat beaktas för att avgöra graden av frivillighet i avtalet. Då ordet ”utnyttja” har en negativ innebörd som man i det svenska samhället är relativt överens om är något som bör bestraffas, skulle en bättre uppslutning kring lagstiftningen kunna ske, och effekten av lagen skulle, enligt mig, ha bättre förutsättningar för att skapa jämlikhet.

8 Referenslista

Bergström, G, Boréus, K (red) (2000) *Textens mening och makt, metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur AB

Bergström, G, Boréus, K (red) (2010) *Textens mening och makt, metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur AB

Borg, A, mfl. (1981) *Prostitution beskrivning, Analys, Förslag till åtgärder*. Vällingby: Liber förlag

Brottsförebyggande rådet (2014) ”Anmällda brott, Preliminär statistik för 2013” (elektronisk), BRÅ <<http://www.bra.se/bra/brott--statistik/statistik/anmalda-brott.html>> (2014-02-03)

Börjesson, M. (2003) *Diskurser och konstruktioner, en sorts metodbok*. Lund: Studentlitteratur

CODEX (2014), ”Regler och riktlinjer för forskning” (elektronisk), <<http://www.codex.vr.se/forskninghumsam.shtml>> (2014-02-03)

Dodillet, S (2006). *Ideologiska förutsättningar för den svenska och den tyska prostitutionslagstiftningen*, Kvinnovetenskaplig tidskrift (4)

Dodillet, S (2009). *Är sex arbete? Svensk och tysk prostitutionspolitik sedan 1970-talet*, Stockholm: Vertigo Förlag

Gunnarsson, E, Schlytter, A (red) (1999) *Kön och makt i socialt arbete*. Edsbruk: Akademi-tryck

Halvorsen, K (1992) *Samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur

Hirdman, Y (2003) *Genus: om det stabila föränderliga former*. Malmö: Liber

Holmström, C, Skilbrei, M-L (red) (2008) *Prostitution i Norden: forskningsrapport*. Köpenhamn: Nordiska Ministerrådet

Howarth, D (2007) *Diskurs*. Malmö: Liber

Hydén, H. (2002) *Rättssociologi som rättsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur

Hydén, H. (2001) *Rättsregler, en introduktion till juridiken*. Lund: Studentlitteratur

Johannssen, A, Tufte, P A. (2003) *Introduktion till samhällsvetenskaplig metod*. Malmö: Liber

- Johansson, T, Kuosmanen, J (2003) *Manlighetens många ansikten: fäder, feminister, frisörer och andra män*. Malmö: Liber förlag
- Larsson, S, Lilja, J, Mannheimer, K (2005) *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur
- Lenz Taguchi, H. (2004) *In på bara benet: en introduktion till feministisk poststrukturalism*. Stockholm: HLS förlag.
- Ljung, M, Ohlander, S (1988) *Allmän grammatik*. Lund: Gleerup
- Lövkrona, I. (red) (2001) *Mord, misshandel och sexuella övergrepp – historiska och kulturella perspektiv på kön och våld*. Lund: Nordic Academic Press
- Milles, K (2008) *Jämställt språk: en handbok i att skriva och tala jämställt*. Stockholm: Norstedts akademiska förlag
- Nordenstam, K (2003) *Genusperspektiv på språk*. Stockholm: Höskoleverket
- Olsson, H (2006). *Från manlig rättighet till lagbrott: Prostitutionsfrågan i Sverige under 30 år, i Sexuella trakasserier, våld mot kvinnor och prostitution*, Kvinnovetenskaplig tidskrift
- Persson, L. G.W. (1981) *Horor, hallickar och torskar, en bok om prostitutionen i Sverige*. Stockholm: Norstedt & Söners förlag
- Proposition 1981/82:187, *Om vissa åtgärder mot prostitutionen*. Stockholm
- Proposition 1997/98:55, *Kvinnofrid*. Stockholm
- Proposition 2004/05:45, *En ny sexualbrottslagstiftning*. Stockholm
- SOU 1981:71, *Prostitutionen i Sverige – bakgrund och åtgärder*. Stockholm
- SOU 1995:15. *1993 års prostitutionsutredning. Könshandeln: betänkande*. Stockholm: Fritzes
- SOU 2010:49 *Utredningen om utvärdering av förbudet mot köp av sexuell tjänst, Förbud mot köp av sexuell tjänst: en utvärdering 1999-2008*. Stockholm: Fritzes
- Westerstrand, J (2012). *"Prostitutionsfrågan": perspektiv och nycklar till en grumlig debatt*. Tidskrift för genusvetenskap
- Winther Jørgensen, M, Phillips, L (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur